

Csízi István

Az örökség sorsa

Családi konfliktusok egy 17. század eleji
Abaúj vármegyei faluban

Bevezetés

EZERHATSZÁZHUSZONÖT szeptember 10-én, szerdán Aszalay István fonyi házatól ebéd után kilovagolt szolgájával, Kassai Gáspárral az „igaz úton”, közelben fekvő réjtjére – talán az őszi kaszálást megnézni –, amikor felbukant egyik sógora, Salygó Farkas, aki szablyával és puskával felfegyverkezve nyargalt utána, és utolérve őt először a rét kaszáltatását firtatta, majd egyre durvább hangnemben kezdett felróni ezt-azt Aszalaynak: *„Annak utána kezdte garázdaságát feleségéről, hogy én azt nem becsülöm, kinek tudomásom szerint igazság ellen nem vétettem.”* Majd előkerültek a szidalmak is: *„Először lator embernek mondott és gonosz lelkiismeretűnek. Egyebet nem szóltam rá, hanem hogy nem vagyok az. Annak utána tovább menvén több garázdát keresvén, hogy én az ő feleségével törvénykeztem, ki akarván feleségét törvénnel tenni az házból, de nem nyertem semmit, sőt megbírságoltak. Akarván a törvény processusát neki előszámolni rítul anyámról, atyámról és minden nemzetségről szidogatott, megrontással, öléssel, vagdalással, házból való kivetéssel fenyegetett. Akkor is, mikor lator embernek mondott, mondotta, hogy megver.”* De Salygó akciója ezzel még nem ért véget. *„Onnét tőlem elváltván jött haza, és itthon is rítul lélek kurvafiazott Faczkoczki János¹ uram felesége előtt, ki akkori őnagysága konyhamestere volt, és hihető, hogy több ember is hallotta. Szolgálója is ugyanott leülvén az fal alatt, puskával várt, hogy ha az kapun bejönnék lovaimat által lövődözi, rítul olyankor lélek kurvafiazván beszélte az rajtam tett cselekedetét feleségének, Innát Simonnak és Simonnének. Hallott valamit benne, akkor Innat Simonnal lévén, Cassai Cászárné is Farkas Erzsébet, Salygó felesége mondotta ezent az feljebb meg nevezett Faczkoczky Jánosnének. Ugyan[csak] felesége beszélte azon Faczkoczky Jánosnének, hogy szüretet adván Isten érnünk, boraim-*

¹ Helyesen: Faczkowsky. Vö.: MOL E 168 1. tétel. 270. sz.

nak fenekeit ki vagdalja, és magamnak lábaimat, kezeimet, házamra jövőn más tolvaj legényekkel – kérte ugyan felesége ezen asszonyt, hogy ne mondja nékem.”²

Nem az első és nem is az utolsó közeli rokonok közötti összetűzés, családi perpatvar ez a történelemben. Nagyobb emberekkel is megtörtént hasonló, és nagyobb visszhangja lett olykor: verekedés, hatalmaskodás, perek.³ Esetünkben ezután egyik sem következett be. A fenti esemény csúcs- és egyben forduló-pontja egy családi konfliktussorozatnak, amely több mint másfél évtizeden keresztül kísérte végig hol zajosabb és látható, hol halkabb és szinte észrevétlen formát öltve három testvér életét.

A történetnek öt főszereplője van: Aszalay István és lánytestvérei, Zsuzsanna és Anna, valamint ezek férjei: Papi Gáspár és a már ismert Salgó Farkas. A helyszín az Abaúj vármegyében a Zempléni-hegység nyugati lejtőin fekvő Fony község.⁴ Itt volt található a vagyon nagy része, azok a szőlők, rétek és irtványok, amelyek a fenti vita tárgyát is képezték. Az Aszalay család a 17. század legelején már a községben található, nevét a közeli Aszaló faluról vette: éppen ebben az időben kezdenek a forrásokban is megszorodni az Aszalay nevű személyek. Főszereplőnk, a később fonyi előnevet használó Aszalay István felmenőiről alig tudunk valami biztosat. Ám éppen a vagyon körüli viszályok, nézeteltérések miatt a szűkebb családi környezet már viszonylag jól megrajzolható a forrásokból.

Előzmények

Az apa, Aszalay Miklós lépésről-lépésre építette ki saját maga, illetve családjá egzisztenciáját mind anyagi vonatkozásban, mind a társadalmi élet területén. Először feltehetően Rákóczi Zsigmond szolgálatában állt, Rákóczi ugyanis 1601. január 21-én kelt oklevelében mentesíti a földesúri szolgáltatások alól a Fonyban található, Aszalay által bírt házat. A szöveg nem utal konkrét eseményre, amellyel kapcsolatban e jótétemény érte a kedvezményezettet, csupán egy meglehetősen általános formulával él.⁵ Úgy tűnik, hogy élete során Aszalay Miklós

² ASZALAY: Napló fol. 32. A forrásokból vett idézeteket modern átírásban (a mai helyesírásnak és beszédnek megfelelően) közlöm.

³ Legújabb és -részletesebb feldolgozását egy csak formailag hasonló ügynek lásd FÜR, 2000.

⁴ Fony mint mezőváros ebben az időben a regéci uradalomhoz tartozott.

⁵ „pro locoru[m] et temporu[m] varietate fidelia sua servilia exhibuit et impendit, ac in futuru[m] exhibiturus et impensurus est”, („számos időben és helyen tanúsított és a jövőben tanúsítandó különböző hű szolgálataiért”) tehát feltehetően ezután is Rákóczi szolgálatában maradt Aszalay Miklós,

Északkelet-Magyarország valamennyi, a korszakban jelentős nagybirtokosának szolgálatában megfordult: 1610-től biztosan munkácsi tiszttartó.⁶ 1617-ben Esterházy Miklós és Dersffy Orsolya munkácsi udvarbírájaként vesz zálogba urától, többek között, egy munkácsi házat és egy Bereg megyei pusztát,⁷ 1621-ben pedig Alaghy Menyhért⁸ regéci és pácini javainak provizora.⁹ Ez egyébként az utolsó eset, hogy élő személyként említik.

Első felesége, a fonyi születésű György Erzsébet György Pál, egy vagyonos fonyi jobbágy lánya volt.¹⁰ Úgy tűnik, a helybeli vagyon és az ismeretség mellett nem volt más fontos motiváló tényező a házasságban, amely valószínűleg rövid ideig tartott.¹¹ E házasságból két gyermekről tudunk: István volt feltehetően az idősebb,¹² Zsuzsanna a fiatalabb. Aszalay Miklós második felesége, Lasztóczky Erzsébet a jelek szerint már magasabb társadalmi pozíciót képviselt. Neve alapján Zemplén vármegye egyik, már ekkor is réginek számító nemesi családjának sarja.¹³ Ezek alapján elmondható, hogy Aszalay Miklós egy feltörekvő és egzisztenciáját – különböző fontos tisztségek viselésével – lépésről lépésre kiépítő személy volt. Ezt az is mutatja, hogy gyermekeit is elég jól el tudta indítani életpályájukon.

---

lásd Rákóczi Zsigmond mentesítőlevele Aszalay Miklós fonyi ingatlanairól, Szerencs, 1601. január 21. MOL E 148 Fasc. 688. N. 29.

⁶ „...elő kegyel[ne]m eőt ezlendeők alatt valo, azaz á septima die Mayj Anni 1610 usq[ue] ad septimu[m] diem Februarij 1615, szanadasat...” lásd Esterházy Miklós és Dersffy Orsolya bizonyságlevele a tiszttartói elszámolásról, Munkács, 1616. január 13. MOL E 148 Fasc. 688. N. 4.

⁷ „Donum [...] nec non praedium quoddam in possessione nostra Kerepecke [...] Nicolao Aszalay, ac per eum nobili dominae Elisabethae Lasztoczi consorte sua [...] in et pro summa [...] mille florenorum Hungaricorum inscripsimus et obligavimus...” („Egy házat [...] nemkülönben Kerepecke birtokunkon levő pusztaleket Aszalay Miklósnak és általa a nemes Lasztóczi Erzsébet úrnőnek ezer magyar forint összegért és összegben zálogba adjuk és elzálogosítjuk.”) MOL E 148 Fasc. 687. N. 36., ezek később tulajdonába kerültek.

⁸ Alaghy Menyhért (?–1631) 1613-tól báró, 1622-től Zemplén vm. főispánja, főajtónállómester 1618–1625, országbíró 1625–1631 között. Regécet 1612-ben öröklí meg nagybátyjától, Alaghy Ferenctől. Felesége Erdődy Anna (1614-től). SZABÓ, 1999. 56–58.

⁹ A férj a fonyi Kelepcsés-szőlőt (Kelepczés Szeőlő) adja feleségének és utódainak. Alaghy Menyhért tanúsítványa, Regéc, 1621. június 16. MOL E 148 Fasc. 688. N. 36.

¹⁰ Esterházy Miklós országbíró parancslevele Rákóczi Pálhoz Papi Gáspár és felesége szőlői ügyében, Eperjes, 1623. június 11., MOL E 148 Fasc. 688. N. 17.

¹¹ A három testvér (István, Zsuzsanna, Anna) között ugyanis nem lehetett túl nagy korkülönbség: 1622–1624 között már a kisebbik lány, Anna is férjhez ment.

¹² Leveleiben Istvánt következetesen bátyának szólítja Zsuzsanna.

¹³ NAGY, 1857–1868. VII. 36–37., lásd még a 4. jegyzetet, ahol nemesasszonynak mondják.

Jövőjüket sikerült még életében társadalmi állásának megfelelően, sőt, István esetében azon túlmutatóan intéznie. Idősebbik lányát Szepsi István,¹⁴ Esterházy Miklós és Dersffy Orsolya titkára vette feleségül. A férj 1622. október 6-án végrendekezett Fonyban.¹⁵ Feltehetően nem sokkal később meg is halt, mert már ekkor írja: „*testemben érzem Istennek ostorát nagy nyavalyámat és betegségemet*”. Egy-két vagyontárgy kivételével mindent feleségére hagyott: egy házat Munkácson, és az ahhoz tartozó szőlőt, továbbá ingóságait. Csak Zsuzsanna örökös nélküli halála esetén részesült volna belőle húga, Dorka is. Zsuzsanna második férje Papi Gáspár a frissen nemességet kapott, de a faluból korábról nem ismert személy lett, feltehetően még 1623 folyamán.¹⁶

A kisebbik lány, Anna, akinek anyja Lasztóczky Erzsébet volt, 1622-ben jegyben járt a fonyi illetőségű Somogyi Gergellyel.¹⁷ Férjeként viszont egyetlen forrás sem említi Somogyit. Feltehetően elhalálozott, de az sem kizárt, hogy apja halála után máshogy döntött Anna, mert 1624-ben már Salygó (alias Bodó) Farkas a férje. A legígéretesebben István pályája indult, ő ugyanis – minden bizonnyal Esterházy Miklós patronálásával – külföldön tanult: 1621-ben a grazi jezsuita kollégiumban az utolsó, retorikai osztályt végezte.¹⁸ Csak ebből az évből tudunk ide való beiratkozásáról, korábbi tanulmányairól semmilyen forrás nem került elő, későbből is csak valószínűsíteni tudjuk, hogy egy ideig még valamely külföldi jezsuita iskola növendéke volt.¹⁹

---

¹⁴ Szepsi István (?–1622?) Szepsi mezővárosából származott (lásd Szepsi István végrendelete [Aszalay István közel egykorú másolata], Fony 1622. október 6., MOL E 148. Fasc. 688. N. 25.), 1612-ben Dersffy Orsolya familiárisa és titkára volt (lásd Dersffy Orsolya adománylevele Szepsi Istvánnak a Bereg vármegyei Négyszegű szőlőről, Munkács, 1612. március 10., MOL E 148 Fasc 687. N. 49.), 1616-ban pedig Esterházy Miklóssé (lásd Pattantyús Bertalan és Szepsi István közti adásvételi szerződés [közel egykorú másolat], Munkács, 1616. szeptember 19., MOL E 148 Fasc 687. N. 50.), felesége ekkor Zayfert Erzsébet volt (őt vagy gyermekeit nem említi végrendeletében).

¹⁵ Szepsi István végrendelete (Aszalay István közel egykorú másolata), Fony, 1622. október 6., MOL E 148 Fasc. 688. N. 25.

¹⁶ Sós, 2003. 235.

¹⁷ Lásd György János végrendelete, Fony, 1622. szeptember 30. MOL E 148 Fasc. 688. N. 26.

¹⁸ 1621. január 5-én iratkozott be, mint „Stephanus Assalay, Nobilis, Vngarus” ANDRITSCH, 1977. 64. Életét röviden összefoglalja: ANDRITSCH, 1965. 49.

¹⁹ Sajnos, a forrás szövegromlása miatt nem lehet eldönteni, hogy milyen, de értelemszerűen jelen időben: „...*etiam Nobili Stephano filio praefati condam Nicolai Aszalay demortui, apud Patres Societatis Jesu in exteris Regionibus operam sedulam studiis suis...*” („néhai Aszalay Miklós nevezett nemes István fiának [aki] a jezsuita atyáknál külföldön tanulmányainak munkáját serényen [végzi/végezte]”) Esterházy Miklós országbíró parancslevele Rákóczi Pálhoz Papi Gáspár és felesége szülői ügyében, Eperjes, 1623. június 11., MOL E 148 Fasc. 688. N. 17.

Noha éppen ettől az időszaktól kezdve szaporodnak meg a forrásokban a hasonló családnevű személyek, a tágabb rokonság egyelőre nem állítható össze.²⁰ Szintén nyitottnak tartható a nemesség kérdése. Noha számtalan helyen találunk erre utalást a különböző megszólításoktól kezdve Aszalay István grazi beiratkozási bejegyzéséig, mégis kétségeket vet fel az, hogy István 1638-ban a szakirodalom szerint címer- és nemeslevelet szerzett.²¹ Ám hogyha a szakirodalom állítása (az eredeti irat lelőhelye kérdéses) nem is pontos, tehát csak címeres levelet kapott Aszalay István – ami egyébként kétségtelen –, édesapja akkor is legfeljebb taksás nemes lehetett.

Aszalay Miklós halála 1621 októbere és 1622 szeptember vége között következhetett be,²² valószínűleg az utóbbi időponthoz közelebbi időben (Lasztóczky Erzsébet is 1620–1622 között hunyhatott el).²³ A házánál levő ingóságok²⁴ és a későbbi összeütközésekből kitűnő ingatlanok azt mutatják, hogy vagyont is sikeresen gyarapította.

---

²⁰ Fontos viszont megjegyezni, hogy nem ő az egyetlen Aszalay István ebben az időben. Talán azért is használta következetesen a „fonyi” előnevet. Valószínűleg a később „szendrői” előnevet használó ág alapítója volt az, aki szintén ebben az időben élt, ráadásul nem is teljesen ismeretlenül. 1644–45-ben és 1648-ban egy-egy alkalommal másokkal együtt Borsod vármegye I. Rákóczi György fejedelemhez küldött követe, lásd NAGY, 1998. 30., 44., 119. 1646–47-ben az országgyűlésen is részt vesz Zákány Andrással mint borsodi követ. Így az az érdekes helyzet állt elő, hogy ezen az országgyűlésen két Aszalay István is jelen volt. Lásd ZSILINSZKY, 1890. 335. és 338. Feltehetően ő kapott Kabarcz Jánossal együtt nemesi levelet 1625-ben II. Ferdinándtól, lásd CSERGHEŐ, 1885–1893. II. 278. Nem elképzelhetetlen, de egyelőre nem is bizonyítható, hogy az 1625-ben címert nyerő Aszalay István egy harmadik személy lenne, mégpedig az, aki 1644-ben (rozsnyói?) városi ügyész (biztos, hogy nem azonos fonyi Aszalay Istvánnal, mert a levél szerint felesége és gyermekei vannak) lásd MIKULIK, 1885. 3.

²¹ Pozsony, 1638. március 22., lásd CSERGHEŐ, 1885–1893, I. 20. Az eredeti dokumentumról nincsen adat. A közlés szerint nemesi és címereslevelet kapott.

²² György János 1622. szeptember 30-án Fonyban kelt végrendelete már „Istenben üdvözültnek” mondja. MOL E 148 Fasc. 688. N. 26.

²³ Esterházy Miklós nádor parancslevele Rákóczi Pál országbíróhoz Papi Gáspár és felesége szőlői ügyében, Eperjes, 1623. július 2., MOL E 148 Fasc. 688. N. 17.

²⁴ Aszalay Miklós házának inventáriuma, Fony, 1622. november 10. MOL E 148 Fasc 688. N. 34. Az iratban „*hittel kötelezett mátkája*”-ként említett Megyesi Zsuzsanna személye nem tisztázott – lehet, hogy harmadszor is meg készült nőszülni?

1622-ben történtek még más események is, amelyek különösen Zsuzsanna számára tették zaklatottá ezt az évet. Mint tudjuk, ekkor halt meg Aszalay Miklós, az ősz folyamán pedig Szepesi István. Talán öreg kora és a két haláleset siettette édesanya nagybátyját, György Jánost, aki szeptember 30-án minden irtványföldjét a három testvérre hagyta (Annát is beleértve).²⁵ Ők pedig, amint lehetett (hamarosan György János is elhalálozott), hozzáfogtak annak műveléséhez, ekkor még teljes egyetértésben, ahogy Zsuzsanna írja később (1626-ban) Alaghy Menyhért feleségének, Erdődy Annának: „...mely irtvány földeket, Nagyságos Asszonyom, magunk számára megszántottuk volt, Salygó Farkas [Szalgho farkas] uram tartotta az eke szarvát, mely miatt az tenyere is feltört...”²⁶ Nem sokkal később viszont ismét váratlan nehézségek érték a családot, jelesül ismét Zsuzsannát. Férje Papi Gáspár ugyanis fogságba került Kassára. Annak ellenére, hogy ez az évek multával is fájó, gyakran felemlgetett emlék maradt, jelenleg nem áll rendelkezésünkre olyan forrás, amely alapján meg lehetne mondani, hogy mi volt ennek az oka. Papi leveleiből annyi kivehető (bár kétségtelenül elfogult magával szemben), hogy Alaghy Menyhért igazságtalansága folytán lett fogoly.²⁷

Az Aszalay testvérek apjuk, Miklós, valamint György Erzsébet családja után is örökölték. Az örökség nagyságát legjobban az ezután meginduló foglalások és viták alapján lehet megítélni.²⁸ A következő évek eseményei ugyanis a javak elosztása, megtartása és visszaszerzése körül forogtak. Már a kezdetektől számos kisebb birtokfoglalást kellett Aszalay Zsuzsannáékak elszenvedniük. Aszalay István naplója mindjárt azzal kezdődik, hogy Pankotay János elfoglalta a György Jánostól örökölt irtványt, és a maga céljára használta fel.²⁹ Később egy Kiviczky István nevű, feltehetően jómódú fonyi birtokos iktatta magát javaikba.³⁰ Mégis legelőször a második feleség rokonával, Lasztóczky Ferencsel gyűlt meg a bajuk az örökösöknek. Ahogy Aszalay Zsuzsanna feljegyezte: „Szent Mihály napja előtt való nap reggel 8 órakorán mentem vala ki az zombori [Somborj] szőlőt látni, nem tudván semmit az dologban. Találtam ott Rákóczy Pál [Rakochj Pal] uram jobbágyit, szedvén az má zombori [Zomborj] hegyen való Disznókő [Disnókő] nevű szőlőnket Lasztóczky

²⁵ György János végrendelete, Fony 1622. szeptember 30., MOL E 148 Fasc. 688. N. 26.

²⁶ Aszalay Zsuzsanna levélfogalmazványa, 1626?, MOL E 195 9. tétel. 22. sz. fol 2. recto

²⁷ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, 1632?, MOL E 168 1. tétel 604. sz.

²⁸ A javak pontos felmérése megfelelő adatok híján nem lehetséges, de Aszalay István egy dátum nélküli feljegyzése szerint a Kelepcés-szőlőt 400 forintra becsülték. MOL E 148 Fasc. 688. N. 38.

²⁹ ASZALAY: Napló fol. 32 recto.

³⁰ Lásd alább.

Ferenc [Lastockj Ferench] számára. Megkérdelem ki akaratiából, item: Lasztóczky Ferenc [Lastockj Ferench] számára szedetik ez szőlőt...” Noha Aszalay Zsuzsanna tiltakozott, hivatkozott jogra, törvényre, vármegyére, férje végül azt a választ kapta, hogy „*semmi közöm hozzá*”.³¹ Ez az összeütközés még viszonylag hamar véget ért: Lasztóczky Ferenc végül 250 forintot fizetett az örökösöknek.³²

A testvérek között ekkor még nem mutatkozott semmilyen egyenetlenség. Az atyai javakat ugyan csak viszonylag későn, 1625-ben osztották fel egymás között, de a jelek szerint teljes egyetértésben.

A falu joghatósága előtt 1625 márciusában került sor a véglegesnek szánt megegyezésre.³³ A dokumentum átfogó képet ad egyben mindarról, amit Aszalay Miklós Fonyban elért élete folyamán. A legértékesebb földterület természetesen a szőlő volt. A falu határában több részt is magáénak mondhatott a család, amelyeket most elharmadoltak. Három szőlőt kellett felosztani, az egyik „*a ligeten lévő, mely közönséges néven útaljának [Utallyanak] hívatik*”, továbbá a Csík [Czik, Chik] és a Kelepcés, más néven Muharos [Muharas] szőlőket. A források nem részletezik az osztályt, de érdekes, hogy mindegyik testvér kap egy-egy közepső részt, és az első két szőlőnél a Hejce felé eső részek másik testvérnek jutnak. Noha Zsuzsanna és István közösen kezelték javaikat, ez a birtokosztályban nem tükröződik, nem könnyítették meg a közös művelést azzal, hogy következetesen egymás melletti területeket kaptak volna. A Csík-szőlő esetében ugyanis Aszalay Anna része esett középre. Az irtványokat hasonlóan különítették el, legalábbis három irtvány esetében harmadoltak, a negyedik pedig olyan kicsi volt, hogy nem osztották fel, hanem „sors szerint” Aszalay Zsuzsannának jutott. Voltak azonban más irtványok is, néhány kisebb és a György János-féle örökség, amelyet nem osztottak fel, hanem a falusi bírákra és esküdtekre hagytak, talán azért, mert nem is volt ekkor de facto birtokukban. A házak megosztásában Zsuzsanna nem vett részt, az gyakorlatilag Istváné és Annáé lett: a nagyobb házat István, a kisebbet Anna kapta, viszont mindketten összesen mintegy 59 forintot tartoztak adni testvérüknek.

A dokumentumban kikötötték még, hogy mivel Aszalay István a fiág, ezért, ha tudja, akkor becsértékén megválthatja hűgaitól mindezen javakat. A „bizottság” a szilvafán keresztvonásokkal megjelölte az elkülönítés helyeit, majd, miután megkapták a fáradozásukért járó áldomást, mindenki a békés jövőre gondolhatott.

---

³¹ Aszalay Zsuzsanna egykorú feljegyzése, MOL E 148 Fasc. 688. N. 11.

³² Lásd 23. jegyzet.

³³ Aszalay István, Zsuzsanna és Anna vagyonosztálya (Aszalay István közel egykorú másolata), Fony, 1625. március 25., MOL E 148 Fasc. 688. N. 41

Még ezelőtt, 1624. augusztus 7-én István részben rendezte Annával az örökség egyik felének kérdését. Megvette ugyanis a Fonyból elköltözni akaró Gyalog Györgynek [Gialogh Györgi] a falu északi részén levő, feleségétől rámaradt házat harminc forintért Anna és férje részére, az atyai házrészért cserébe. Azért pedig, hogy ne idegenítsenek el házhoz tartozó földeket, az Annának jutott részekért négy-négy köből búzát ígért évente kifizetni István tagonként.

1625. március 25-én kelt még egy dokumentum: Aszalay István és Zsuzsanna egyeztek meg a fonyi főbíró és más személyek előtt javaik kezeléséről. Ahogy írják: „*mi egy kenyéren és egy kereseten lévén szöleinknek és szántóföldeinknek minden munkáit, házunk és kerteink körül való épségeket, szolgálainkra és egyéb marháinkra való költségünket egyenlő akaratból tesszük, olyan okon, hogy valami hasznot az idő alatt, míg egy kenyéren leszünk, szöleinknek vagy szántóföldeinknek, házainknak és kerteinknek jövedelméből találunk, azokkal igazán és egyaránt osztozunk, avagy együtt költjük akárminémű szükségéseinkben.*” Megegyeztek továbbá, hogy a zálogban lévő ezüstnemüket is együtt kezelik.³⁴ A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a faluban lévő megbízható sógor, Papi Gáspár lett a testvérek javainak tényleges gondozója, mintegy gondnoka, adott esetben védelmezője. Ő ennek igyekezett is eleget tenni, hosszú levelekben informálva Istvánt a fonyi eseményekről.³⁵

Az örökség(ek) másik értékes része a munkácsi házak voltak. Mint tudjuk, Aszalay Miklóstól a még Esterházytól szerzett ház és az ahhoz tartozó szőlőföld maradt hátra, Szepsi Istvántól pedig szintén egy ház. A politikai körülmények (elsősorban Bethlen Gábor támadásai) azonban nem kedveztek ezek megtartásának. Aszalayék ingatlanjainak sorsát az országos események befolyásolták leginkább, mintegy párhuzamban Esterházy Miklós északkelet-magyarországi javainak sorsával: nem volt kifizetődő királpárti főúrnak, illetve királpárti főúr szervitorának lenni ebben az időben ezen a területen. Ezt legelőször a munkácsi házakkal kapcsolatosan lehet jól kimutatni, azokat ugyanis Ballingh János, Bethlen munkácsi várnagya foglalta el, feltehetően még Aszalay Miklós életében (1620–1621-ben). Noha ezen javakkal nem áll kapcsolatban a fő konfliktusszál, történetük mégis hozzátartozik a testvérek viszonyát meghatározó tényezőkhöz. Az Aszalay Miklóstól maradt ház feltehetően értékesebb is volt (nem beszélve a szőlőről), mindenesetre Aszalay István szinte mindent megtett annak visszaszerzésére. Külföldről szülőföldjére való hazatérése után mindjárt ennek az ügynek a megoldásán fáradozott, lehet, hogy ezért is tért vissza, de ezután más nehézségekkel is szembesült.

³⁴ Az „*egy kenyéren léteit*” az irat szerint egyébiránt 1624 Szent Mihály havának (szeptember) 28-ik napjától számították. Aszalay István és Zsuzsanna egyezsége (Aszalay István közel egykorú másolata), Fony, 1625. március 25., MOL E 148 Fasc. 688. N. 40.

³⁵ Papi Gáspár leveleit lásd MOL E 168 1. tétel, 598–675. sz.

Minthogy Ballingh nem volt hajlandó megegyezni, Aszalay Bereg vármegye közgyűlése elé vitte az ügyet, ott pedig vizsgáló bizottságot jelöltek és küldtek ki.³⁶ Azonkívül, hogy Ballingh volt „erőpozícióban” (ő volt birtokon belül, ráadásul ő volt a vár kapitánya az erdélyi fejedelem egyik kipróbált embereként), egy komolynak mondható (vagy legalábbis az esetleges eljárásokat bonyolító és így időhúzó) érv is támogatta az ő jogát. Mint az iratokból kiderül, Ballingh Aszalay Miklósnak ötven forintot fizetett a házért. Noha Aszalay István szerint nem állapodtak meg árban, és Ballingh ezt az összeget mintegy előlegként fizette, a teljes ár kifizetése előtt ugyanis apja elhalálozott, az ötven forint kifizetésének ténye elég volt az ügy elnyújtására. Úgy tűnik ugyanakkor, hogy Ballingh (előzetesen?, taktikai okokból? – hiszen később is szilárdan ragaszkodott a házhoz) legalább az ötven forint megadását kérte, amire Aszalayék hajlandók is voltak.³⁷ Ballinghnek volt egy másik kibúvója is: Andok Miklósné adósság fejében lakik a házban. Ám ez csekély jelentőségű érv volt, mert Aszalay megegyezett az asszonnyal. Mint hivatkozott rá, törvény és vér szerint is őt illeti ez az ingatlan, amiben igaza is volt. A forrásokból tehát olyan kép bontakozik ki, hogy Ballingh tudva, hogy legalábbis nem méltányos az amit tesz, igyekezett további kifogásokkal útját állni a ház átadásának. A vármegyei biztosok feltehetően tudtak minderről (ha mástól nem, Aszalaytól), a munkácsi várnaggyal szemben viszont nem tettek semmit.

A Szepsi-féle ház ügyéről valamivel kevesebb forrásunk van, talán Aszalay is kisebb kedvvel fáradozott benne húga érdekében, mint a sajátjában. Mint kiderül, a foglaló itt is Ballingh volt, és ez esetben is legalábbis kétségessé sikerült tennie Aszalay Zsuzsanna jogát az ingatlanra. Itt arra hivatkozott, hogy a munkácsi vár Bethlennek való átadásakor húsz köből búzát és valamely birtokot (a szöveg nem egyértelmű) kapott Szepsi a fejedelemtől, amelyet a fejedelem ugyanúgy vissza is vetetett volna Ballinghgal, ha Szepsi hagyja. Sőt Szepsi harminckét köből búzát el is hordatott a várból, amit Ballingh ugyan nem vett volna számításba, de mivel Szepsi István a falut (birtokot?) nem akarta visszaadni, ezért a búzát is visszakérte.³⁸ Aszalayék ebben az ügyben azzal érveltek, hogy Ballingh megígérte a búza megfizetésének elengedését, de csak a falu elvétele után, bármifajta korábbi megegyezésről pedig nincsen bizonyíték, Szepsi nem emlékezett meg róla végrendeletében. A kisebbik rosszat (itt a búza árának megfizetését) Aszalayék ez esetben is hajlandók lettek volna fölvállalni.

---

³⁶ ASZALAY: Napló fol. 32–33.

³⁷ Lásd Aszalay István feljegyzése (Memoriale) a munkácsi házakról, MOL E 168 9. tétel, 27. sz.

³⁸ Uo. fol. 1. verso

Mint látható, Aszalay Istvánék készek voltak kisebb áldozatokra és kompromisszumokra, hogy örökségükhöz hozzájussanak. Az azonban nem valószínű, hogy komolyan gondolták volna, hogy Zsuzsanna Munkácson fog lakni. A próbálkozások mindenestre jó ideig nem vezettek eredményre. Ennek pontos okát (a nyilvánvaló ellenérdeken kívül) egyelőre nem sikerült feltárni. Zsuzsanna 1625-ben egyik levelében is arra kérte bátyját, segítsen a munkácsi ház és a hozzá tartozó szőlő megszerzésében,³⁹ ám itt Istvánnak nem sikerült eredményt elérni. Csaknem tíz évvel később Papinak viszont sikerült megszereznie a Szepsi-féle házat. A pontos körülmények ekkor sem ismeretesek, csak annyit ír, hogy „*az Szepsi [Sepsi] uramtól maradt házat is hatalmasul elfoglalták volt, se Isten hogy megszabadítá az pogány kézből, az törvény kezemben adá és ugyanekkor zálogba vettem hatvan forintban*”. Papi meglehetősen tevékeny volt ebben az ügyben is: találkozott Ballinghgal, aki megmutatta Aszalay Miklós nyugtáját a már említett ötven forintról.⁴⁰ A továbbiakban azonban ennek a háznak a sorsa is az ismeretlenségbe veszik, de nem lehet kizárni, hogy Papiék eladták. A távoli ingatlan még ilyen áron sem lehetett kifizetődő befektetés.

A fentebb említett kisebb és egy idő után bizonyosan rendeződő konfliktusoknál jelentősebb volt két összeütközés-sorozat: az Alaghy Menyhérttel,⁴¹ majd feleségével, Erdődy Annával való viszály, valamint Aszalay Anna és férje, Salygó Farkas próbálkozásai a javakból való részesedésre.

Öszeütközések Aszalay István távollétében

„Az mi javainkat szomjúhozó Salygó Farkas”

Aszalay István 1625 szeptembere után évekig nem látogatott vissza Fonyba, viszont lassan, de biztosan haladt előre a nádor környezetében a hivatali ranglétrán. 1625-ben már mint Esterházy udvarának tagjához intézik a leveleket rokonai.⁴² E ponton ellent kell mondanunk az eddigi megállapításoknak.

---

³⁹ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1625. október 4., MOL, E 168 1. tétel 20. sz.

⁴⁰ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, Fony 1634. április 12., MOL, E 168 1. tétel 614. sz.

⁴¹ Személyéről lásd SZABÓ, 1999.

⁴² Aszalay Zsuzsanna levele, Fony, 1625. október. Címzése: „...Aszalay Istvánnak [...] Tekintetes és Nagyságos [...] Esterházy Miklós uram ő Nagysága jambor szolgálatainak nehem szerelemes batiam uramnak...”. Továbbá Papi Gáspár levele Fony, 1627. május 30. Címzése: „Egregio Domino Stephano Aszalai [...] Nicolai Eszterhajj [...] Palatini Aulae Familiari.” MOL E 168 1. tétel 592. sz.

Maksay Ferenc szerint ugyanis már a korábbi nádorok, Forgách Zsigmond és Thurzó Szaniszló mellett is volt titkár. Azonban konkrétan erre utaló adat – egy 1618/1628-ban kelt levelet kivéve – egyelőre nem került elő.⁴³ Ráadásul az első utalások arra vallanak, hogy Esterházy mellett sem titkárként, hanem a hivatali ranglétra alsóbb fokain kezdte működését. 1625–1627-ig Cziráky Mózes személynök mellett jegyző, majd mint esküdt jegyző a nádori igazságszolgáltatási apparátus tagja,⁴⁴ ez azonban csak ideiglenes állapot lehetett, a neki címzett levelekben sincs állandó titulusa. Ezen alsóbb lépcsőfokok megjárása után 1630 elejétől került végleg Esterházy mellé mint titkár, és az is marad a nádor haláláig, 1645-ig. Sajnos, egyelőre feltáratlan és a jelen munka keretei között feltárhatatlan Esterházy Miklós nádori hivatalának története és ezáltal Aszalay István előmenetele.⁴⁵ Valószínű, hogy a nádor melletti pozíció hozta meg számára más téren is az előmenetelt. 1638 márciusában III. Ferdinándtól címeres levelet nyert,⁴⁶ 1640-ben pedig birtokot és házat Nyéken.⁴⁷

Megegyezések, kényszerű elzárások, kezdődő munkák a földeken, harc az örökség további részeiért: ezek határozhatták meg Aszalay István mindennapjait, amikor 1625 április 10-én elhagyta fonyi házat, és amikor – feltehetően augusztusban – Bécset és Kismartont megjárva visszatért oda. Nem tudni, mi történt ezalatt vagy akár előtte is, egy biztos: szeptember 10-én Salygó Farkas válogatott szidalmak kíséretében vonta kérdőre, és fenyegette meg életveszélyesen Aszalayt. Naplójában nem kommentálta az eseményeket, de talán beszédes a leírás kezdetekor az „igaz út” kifejezés. Valószínűleg joggal gondolhatunk arra, hogy ezzel mondta el véleményét a vádacról. Ez egyébként a Diarium leghosszabb magyar nyelvű, személyes vonatkozású bejegyzése, sőt, az egy naphoz írottak tekintetében is a legterjedelmesebb. Nyilvánvalónak látszik, hogy igen rosszul érintette ez az ügy. A jelek szerint mégsem tett semmit. Szeptember 26-án a vármegyei követekkel elutazott az országgyűlésre, egyelőre mint érdeklődő és Esterházy tágabb udvartartásának tagja.

---

⁴³ MAKSAY, 1992. 85., forrása: Buzay György János levele, Bécs, 1628. május 15. [véleményem szerint ez a helyes dátum] MOL E 168 1. tétel 136. sz.

⁴⁴ MAKSAY, 1992. 85., forrása: MOL E 168 1. tétel 255. sz.

⁴⁵ A vonatkozó szakirodalom még csak nagy vonalakban tekintette át a kérdést. Lásd S. LAUTER, 1993. 215–240.

⁴⁶ Pozsony, 1638. március 22., lásd CSERGHEŐ, 1885–1893, I. 20. Az eredeti dokumentumról nincsen adat. A közlés szerint nemesi és címereslevelet kapott. Csergheő közlése ellentmond az Aszalay Miklósról és Istvánra vonatkozó fentebb idézett forrásoknak – bár kétségtelen az is, hogy egy egyetemi anyakönyvi bejegyzés nem feltétlen bizonyító erejű. Ezt az ellentmondást Csergheő forrásának pontos ismeretében lehetne feloldani.

⁴⁷ MOL A 57 9. köt. 330–331.

Zsuzsanna október 4-én már ír is neki. Férje szabadulása ügyében nincs semmi biztató fejlemény, közben az adósságok fejében a fekete lovat meg a fakót és szinte minden vagyonát el akarják vinni közelebből meg nem nevezett személyek. Mi több, Papi Gáspár bátyja is azt „*a bakot húzza*”, a méltatlan, gyalázatos, gonosz ember. Mert „*felette sok gyalázatos szókat szólott Ignat Simonnal octobrisnak 3. napján, s az többi között azt is mondotta, hogy én Salygó Farkast [Szalgho Farkast] meg akarom öletni, az is nem jóakarónk lévén...*”⁴⁸

Ennyit tudunk a konfliktus kirobbanása előtti és a közvetlenül azutáni időkről. Ez az a pont, ahol az események menete is megváltozik Aszalay István pályájának köszönhetően. 1625 szeptembere után mintegy öt évig nem tér vissza szülőföldjére. Elmenekült a további összeütközések elől, vagy tőle függetlenül alakultak így az események – szinte mindegy. Az elkövetkező jó másfél évtized meg-megújuló konfliktushelyzetei két húga és azok férjei között zajlanak majd le, ő mintegy a mérleg nyelve lesz majd.

Mindez azonban nem mentesít minket attól, hogy megpróbáljuk a konfliktus gyökerét megkeresni. Papi Gáspár bátyjának szavaiból – ahogy számon kéri Aszalay Zsuzsannán Salygó Farkas megölésének tervezését – mintha az világlana ki, hogy érdekeik, céljaik, talán tetteik is azonosak vagy összehangoltak – azaz mintha egy követ fújnának. Salygó egyébiránt Aszalay István ellen csak két vádat hoz fel: a rét megkaszáltatását és a ház ügyét. Az első a forrás előadásában nem teljesen világos: Salygó mintha azt kérné számon, hogy miért másként művelik a területet, vagy talán miért hagyták ki a kaszálásból. Sajnos a második eset – a házból való kirekesztés – más forrásban nem maradt fenn, pedig kellett más dokumentum(ok)nak is kapcsolódniuk az ügyhöz. Két vádról beszéltünk, mert kettő köthető konkrét cselekedetekhez, de elhangzik egy harmadik is: tudniillik, hogy nem becsüli féltestvérét, Annát. Egyértelmű, hogy Salygó szerint ez állhatott a háttérben mind a rét, mind a ház ügyében. De akkor, bár ebben az esetben is kicsit erőszakosan és fenyegetően lépett föl a férj, lehet, hogy jogosan védte, vagy próbálta meg érvényesíteni felesége jogait, tekintélyét, méltóságát? Nem lehetséges-e, hogy a két idősebb (fél)testvér valamiképpen, akár többféleképpen megkülönböztette, kizárta hűgát a vagyonból, de maguk közül is?

Csaknem egy év szünet után, 1627 nyarának elején, amikor jobbára Komáromban tartózkodik a betegeskedő Cziráky Mózes személynök mellett, a szőnyi béketárgyalásokon nemcsak Zsuzsannától kap levelet Fonyból Aszalay István. Faczkowsky János, Alaghy Menyhért konyhamestere is ír neki. Egy lassan két-

---

⁴⁸ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1625. október 4., MOL E 168 1. tétel 20. sz.

éves adósságot szeretne behajtani Aszalayn, aki még naplójába is feljegyezte 1625. szeptember 4-én (Faczkowsky tévesen októbert ír), hogy „vettem tíz ezüst tallért Koczokoczy János [sic] deák uramtól”.⁴⁹ (Erről a bejegyzésről a kölcsönadó természetesen nem tudott, ezért a nyugta másolatát is elküldte.)⁵⁰ Az akkori pénzühiánynál és a feledékenységnél beszédesebb, amit a levélíró elmesél, mintegy mentegetőzve Aszalaynak. Tudniillik megpróbálta Papi Gáspártól és feleségétől behajtani a pénzt, ők viszont egyszerűen azt válaszolták, hogy attól kérje, akinek adta. Úgy véljük mindenképpen rosszindulatú megszólalás volt ez a házaspár részéről. István és Zsuzsanna közösen kezelték fonyi jövedelmeiket, tehát Zsuzsanna akár ki is fizethette volna a tíz ezüst tallért. Ettől függetlenül is tudvalevő lehetett a faluban, hogy akár megosztva, akár osztatlanul, de húga és annak férje kezeli jövedelmeit. Faczkowsky biztosan tudta, mert kapásból megtalálni véli az indokot Papiék tette mögött: „úgy veszem eszemben, hogy kegyelmed örökségét Papi Gáspár uram kegyelmed kezéhez nem akarná eresztetni, míg kegyelmed némínemű adósságról őkegyelmét nem contentálná.”⁵¹ A többi rendelkezésünkre álló forrás alapján ilyenről nem tudunk. A hírterjesztés és vizálysztítás azonban ismét körülengí az örökséget. De a Papi-házaspár viselkedése is jelentőséggel bír. Úgy látszik mintha szinte zsugori módon védenék az örökséget, ami természetesen ellenérzéseket szült. Faczkowsky levele a jövőre nézve is tanulságos, elő fog még fordulni, hogy megpróbálják Aszalayt Fonyból inkább sógora, mint húga ellen hangolni.

Talán e feszültségek hatására Papi Gáspár és Aszalay István viszonyára is átmeneti árnyék vetült. 1627 májusában Zsuzsanna kéri testvérét, hogy engesztelje ki Papit, mert az neheztel az ezüsttárgyak és a mente miatt – melyek az örökség részét képezték és elzálogosítás folytán valószínűleg Zsuzsanna kezei közül „csúsztak ki”. A másik dolog, ami Zsuzsanna szerint Papit izgatja, az Aszalay távolléte és „idegensége”. A hangsúly mégis azon van, hogy Papi ennek ellenére inkább jóakarója Aszalay Istvánnak, mert megvédélmezte és folyamatosan védélmezi vagyonát. A levélből kitűnik ugyanis, hogy 1625 októberével nem maradtak annyiban a támadások. A következő évben egy „gonosz lelkiismeretű ember, kiről másszor többet írok” próbálta megtámadni Aszalay örökségét, de Papi „hozott igen szép parancsolatot, és így is megoltalmazta ellenük az házat, udvart s kertet is”.⁵²

⁴⁹ ASZALAY: Napló fol. 32 recto

⁵⁰ Aszalay István nyugtája, Fony, 1629. szeptember 4., MOL E 168 9. tétel 23. sz.

⁵¹ Faczkowsky János levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1627. június 1., MOL E 168 1. tétel 270. sz.

⁵² Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánnak, Fony, 1627. május 29., MOL E 168 1. tétel 21. sz.

Nyilvánvaló, hogy külön-külön, de többen akarnak egyet: a távollevő Aszalay István örökségét megszerezni. Az egyik továbbra is „*az mi javainkat szomjúhozó*” Salygó Farkas, aki az osztozkodást kérdőjelezi meg újabban; teheti, mert – mint kiderül – arról Zsuzsannáéknak nincsen írásos dokumentum a kezükben. Papi szabadulása (feltehetően 1626 folyamán) sokat segített az ügyön, mert ő nem hagyta magát: a vármegyétől esküdtet kért, parancslevelet szerzett, egyszóval „*pöki a tenyerét, de keveset félnek tőle*”.⁵³ Salygó Farkas személyisége viszont újabb negatív vonásokkal gazdagodik. Aszalayt távollétében eltiltja a csűrbe és a kapun való bejárástól. Feleségével viszont jóval kevesebbet törődik: Anna a pusztában nyomorog gyermekeivel, majd Kakas Mihályhoz költözik, Salygó pedig Ignát Simonnál lakik.⁵⁴ Ezzel egy időben Papi Gáspár és Aszalay Anna között is megromlott a viszony. Zsuzsanna nem ír részletesen erről, de a nézeteltérés feltehetően nem a vagyonnal volt kapcsolatos. Zsuzsanna nem nevezi meg a dolgot, viszont sejteti, hogy Salygó Farkas miatt jutott addig a húguk. Elmondja, hogy férje mindenképpen törvény elé akarja a dolgot vinni, és „*ha a törvény uram kezeibe adja, nem tudom mi jó ki belőle*”, annyira, hogy Zsuzsanna még a halálos végkifejletet is elképzelhetőnek tartja, mert férje már annyit szenvedett.⁵⁵

Az elkövetkezendőkben is csak romlott a helyzet. Salygó Farkas Zsuzsannával nem törődve adta el apjuktól maradt pincéjüket, és a maga (Zsuzsanna) házáat is annak szeme előtt pusztította másokkal.⁵⁶ Zsuzsanna váltig kérleli testvérét, hogy jöjjön haza, mert férje nincs itthon, és nagy kára lesz távolmaradásának:⁵⁷ „*mert itt az hatalmasok egyszer is el veszik egyik örökségünket, másszor is másikat, és egyenként addig szedegetik, hogy végtére semmi sem marad.*”⁵⁸

A Papi házaspárt 1632–1633-ban Kassán találjuk. Az indok, hogy miért költöztek oda, nem világos. Egy dolog egészen biztos: a kassai tartózkodást végigkísérte Papi Gáspár betegeskedése. Papi már a nyáron többször betegeskedett, Alaghy Menyhért temetése⁵⁹ után azonban igen hosszú időre ágynak esett. Zsuzsanna szerint köldökcsömör kínozza, amely kólikává változott. A betegség hetei és a jobbulás napjai, hetei többször váltották egymást az évben. Zsuzsanna is megbetegedett a télre: orbáncszerűen megdagadt a lába, alig tudott járni. A tá-

---

⁵³ Uo. fol. 1. verso

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánnak, Fony, 1629. augusztus 20., MOL E 168 1. tétel 23. sz.

⁵⁷ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánnak, Fony, 1629. ? 21., MOL E 168 1. tétel 24. sz.

⁵⁸ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánnak, Fony, 1630. március 27., MOL E 168 1. tétel 25. sz.

⁵⁹ 1632 január, lásd SZABÓ, 1999. 58.

volság a szőlő megművelését, a jószágok gondozását igencsak megnehezítette, de Papi Gáspár valahányszor jobban lett, szinte mindig lement Fonyba, hogy pár nap múlva ismét betegen térjen vissza a kassai házhoz. Hogy az igazi indokot írta-e le Zsuzsanna, nem tudni, de a visszaköltözést azért tartja lehetetlennek, mert ura nem lehet meg Salygó Farkassal. „Az az mi pusztító atyánkfia és az mi nem sógorunk-e, avagy inkább ellenségük”, többedmagával elpusztította mindazt, ami a csűrben és a házban maradt, nem csoda, hogy bár Papi „...ott el lakhatnék [...] de uram semminemű úton egy telken, avval a mi ellenségünkkel nem akar lakni [...] maga is jó tudja hegyelmed, hogy nem jó keresztény embernek azzal együtt lakni. Mikor ott vagyunk, hozzá sem szól uram, ugyan [...] kötné ő tökéletlen barátságát vissza” de férje erre nem hajlandó, ahogy a Szentírás is mondja „dögletes és ártalmas társaságot eltávoztassa az ember”. A következő év júniusáig sem a házaspár egészségi állapota, sem a helyzet nem változott meg, pedig különösen a szőlők gondozására még égetőbb szükség lett volna, ám: „uram őhegyelme nem akar azzal a mi ellenségünkkel egy telken lakni.”⁶⁰

Amikor – feltehetően 1633 végén – Zsuzsannáék visszaköltöznek Fonyba, a ház olyan állapotban volt, hogy alig lehetett gondolni, hogy ember lakott előtte ott.⁶¹ A visszatérés okai ezzel együtt nem világosak. Kérdés, hogy miért kellett volna Papiéknak egy telken lakni Salygóékkal. Törvényes végzésnek, vagy hasonló kényszerítő körülménynek nincsen nyoma – mást pedig nehéz elképzelni, hiszen Salygóék korábban is laktak ismerősöknél. Az elmondottakból az is világosnak látszik, hogy Papi nem engedte volna be őket a házba. Így egyelőre az is megválaszolatlan, hogy mi okból költöztek vissza Fonyba. Salygóék tettei mögött a jelek szerint már nem a meggazdagodás vágya, hanem inkább a megkapaszkodásé található. Mint az alábbi események és idézetek is mutatják majd, kezeik közül igen gyorsan elfolyt a pénz, a vagyon, hiszen például egyszer sem hallani az Annának vett Gyalog-féle házról.

A birtokoknak a távollét kétségtelenül nem tett jót, ráadásul Kiviczky István akciója is nehezítette a javak megoltalmazását. Ismét nem ismert a pontos háttér, mindenesetre Papiék Kassán lételekor Kiviczky beiktattatta magát a György Jánostól maradt javakba (ház és ahhoz tartozó gyümölcsösök és irtványföldek), a szőlőket kivéve. Zsuzsanna és férje még az iktatás napját sem tudták pontosan, így nem tudtak tiltakozni ezellen,⁶² de Anna sem tette meg,

⁶⁰ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Kassa, 1632. december 9., MOL E 168 1. tétel 27. sz.

⁶¹ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1634. január 24., MOL E 168 1. tétel 33. sz.

⁶² Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Kassa, 1632. május 10., MOL E 168 1. tétel 26. sz.

pedig ő ott volt helyben.⁶³ Ez az epizód azonban megint nehezen értelmezhető. Az 1634 januárjában küldött levélben Zsuzsanna ugyanis azt írja, hogy Papi vele (mármint Kiviczkyvel) küldött Kassára levelet.

„...amaz erejében bizakodó hatalmas...”

Egy keltezetlen feljegyzésében⁶⁴ Papi hét dolgot, ingót és ingatlant írt össze, amelyeket Alaghy elvett. Az ingatlanok közül csak viszonylag keveset érintett az Alaghy-féle „hatalmaskodás”. A Folnad-szőlő felét és a temető mellett egy kertet pincével vette el Alaghy, a többi kárt egy-egy esetben az ingóságban okozta. Kölcsön neve alatt egy kazal szénát vitetett el és nem adott meg; közvetlenül Aszalay Miklós halála után a még be nem takarított búzát hordatta el és csépelte ki, akárcsak a mádi hegyen lévő szőlő termését, sőt ugyanezen időben négy ökröt is elhajtattott. A munkácsi harmincadon Alaghy a Lengyelországba viendő borokért hetven forint megfizetésére kényszerítette Aszalay Miklóst. Aszalay István, naplója tanúsága szerint megpróbálta megkeresni Alaghyt, de nem sok sikerrel, a nádor, illetve a személynök környezetébe, Nyugat-Magyarországra kerülése után pedig, úgy tűnik, nem is igen próbálkozott. Változás nem is következett be egészen Alaghy haláláig,⁶⁵ amelyet mintegy elégtételként vett tudomásul Zsuzsanna: *„...amaz erejében bizakodó hatalmas minket elronta törvénytelen, sok szép javainktól megüresíte, melynek minden hatalma, ereje, gazdagsága most rothadás és rabság.”*⁶⁶

Az Alaghy által elvett javak visszaszerzésében egyfajta praktikus munkamegosztásnak is tanúi lehetünk: Aszalay képviselte az ügyet a legmagasabb fórumokon, lehetőségeit kihasználva próbált parancsokat, végzéseket szerezni, míg Papi ezeket próbálta meg érvényesíteni.

Ekkor indítottak újabb akciót Aszalayék. A jelek szerint István eszközölte ki az ügyben esketés (mint bizonyítási eljárás) elrendelését. Csakhogy a megyei törvényszéken – Papi nagy bosszúságára, Alaghyiné ügyvéde és szolgálói közbekiabálására – az alispán nyilvánosan felolvasta a parancslevelet, a tanúk neveivel. Ekkor kiderült, hogy a tanúk között egykori szolgálók is lennének, mire Alaghyné részéről tiltakoztak ez ellen, pedig, ahogy Papi írja, az eskető parancsban

⁶³ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Kassa, 1633. február 19., MOL E 168 1. tétel 29. sz.

⁶⁴ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, keltezetlen, MOL E 168 1. tétel 620. sz.

⁶⁵ 1631. június 15., temetése 1632. július 5. lásd SZABÓ, 1999. 58.

⁶⁶ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Kassa, 1633. február 19., MOL E 168 1. tétel 29. sz.

a már elhunyt Alaghyról, nem feleségéről van szó. Ez után az ügy, úgy látszik, rossz irányba fordult: az alispán halogatta az esketést, és Alaghy né sem segítette az ügy folytatását.⁶⁷ Papi Gáspár azonban nem kedvetlenedett el, felderítette, hogy Griboczky András prefektus az, aki legnagyobb ellenségük, és leginkább gátolja az ügy tisztázását (kéri is Aszalayt, hogy próbálja meg valahogy megakadályozni káros működését). Az esketés még április elején sem történt meg, de Papi legalább felkért egy bizonyos Kassán lakó Győry Jánost ügyvédnek, ám a kezdetek után már nem nagy kedvvel állt az ügy mellett.⁶⁸ Ugyanakkor Aszalay István is tovább ügyködött a nádor körül.

Nem tudni, mikor és pontosan milyen indokkal, de nádori parancsra Alaghy nének reverzálist kellett adnia Papi ügyében.⁶⁹ Ebben két dologról esett szó: egyrészt, hogy Papi nem számolt el korábban az eladott borokról, másrészt, hogy Alaghy nének nem volt köze Papi elfogatásához. Alaghy né azt írta, hogy a férje tette, de csak ő tudja miért, amúgy is, ha Papit valami jogtalanság érte, miért nem Alaghy életében kérte annak orvoslását? A kérdést mi is feltehetnénk. Alaghyék – némi joggal – az adósság kiegyenlítésével indokolták egyes javak elvételét, bár ez az érv nem állt erős lábakon, hiszen azok nem Papi tulajdonában voltak. Alaghy né tehát igen diplomatikusan járt el: Papi fogságáról, amit lehetett, elhallgatott, pedig ha ő nem is, környezetéből valaki biztosan emlékezett annak okára; az elvett jószágokról – amint azt Papi is megjegyzi – pedig semmit sem írt. Feltehetően még ez évből való az a levél, melyben Papi arról értesíti Aszalayt, hogy végre törvénykezés volt az ügyben Tályán, ahol Alaghy né megígérte, hogy ha nem háborgatja őt Papi, akkor mindent megad neki.⁷⁰ A végrehajtás azonban – szinte természetesen – késett, a következő év márciusában Zsuzsanna arról ír, hogy csak hitegetik őket, miközben a szőlőben is leszüreteltek tizenöt hordó bort.⁷¹ A következő év márciusában írt levélben pedig azt kéri, hogy Aszalay vegye igénybe a kancellár segítségét.⁷² Az 1633-as év nagy része tétlenségben telt el.

1634 őszén azután ismét reménykedő figyelemmel fordul Papi Regéc vára felé. Novemberben ugyanis elhunyt Alaghy Menyhért né, és köztudott volt, hogy a javak örököse Esterházy Miklós. Papi siet minél hamarabb és minél pon-

---

⁶⁷ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, Kassa, 1632. január 26., MOL, E 168 1. tétel 598. sz.

⁶⁸ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, keltezetlen, MOL, E 168 1. tétel 601. sz.

⁶⁹ Lásd Papi másolatát Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, s. d., MOL, E 168 1. tétel 604. sz.

⁷⁰ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, keltezetlen, MOL, E 168 1. tétel 607. sz.

⁷¹ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Kassa, 1632. december 9., MOL E 168 1. tétel 27. sz.

⁷² Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Kassa, 1633. március 24. MOL E 168 1. tétel 30. sz.

tosabb információkkal szolgálni a Regécben történő eseményekről, de kéri is sógorát, hogy legyen figyelemmel, nehogy a jószág ismét kicsússzon a kezeik közül.⁷³

Konfliktusok a megváltozott helyzetben

Papi Gáspár viceporkolábsága

Regécnek Esterházy Miklós birtokába kerülése fordulatot hozott a családtagok viszonyában és mindennapjaiban is. Az erővonalak jelentősen átrendeződtek azáltal, hogy Aszalay István Regéc urának egyik bizalmas embere lett. Évekig nem is hallani az örökség elosztásának megkérdőjelezéséről vagy hasonlóról. A konfliktusok más térre helyeződnek át.

Papi Gáspár már 1635-ben megpróbálta a maga javára fordítani ismeretségét és állást szerezni a regéci várban, egészen konkrétan a porkolábi tisztet szeretne volna megkapni. 1636-ban azután viceporkoláb lett, de ez a tisztség nem felelt meg igényeinek. Egyik levele utóiratában nem is kertel: „...*rabság kötelével, úgymint viceporkolábságnak tisztevel igen erősen megköötöttem*”, véleményét Gyöngyösi Pálnak és Esterházy Pálnak (?) is szemtől szembe megmondta, mert bár nem idegenkedik a szolgálattól, „*de nem ebben az viceporkolábságnak tiszteben*”, csak mivel nem akarta elveszíteni az úr jóindulatát, azért mondott igent „*noha bizony dolog, hogy az vice állapotnak még a nevét is gyűlölöm.*”⁷⁴

Nem kétséges, hogy alacsonynak érezte ezt a pozíciót. Sajnos, azt nem tudjuk, mikor került lejegyzésre ez a véleménye, viszont az esetleg tényleg kezdettől fogva meglevő ellenérzéseknek hamar valós okai lettek. 1636 novemberében már Aszalay is hallott a Regéc vára és sógora körül zajló zavaros ügyekről. A vád Papi ellen az volt, hogy mások ügyébe, hivatalába ártotta magát. Ő persze tagadta ezt, mondván, hogy csak az instrukciójához tartotta magát, és nem avatkozott más dolgába. Azonban hamarosan egyedül maradt „igazával”, mert már ekkor „*ellene hangolták*” Révay Istvánt és Kígyósy Ferencet. A továbbiakból is egyre inkább úgy tűnik, hogy szinte mindenki haragosa lett a várban. Papi sógorának több levelében is hosszan, a konkrét vádak ki nem mondásával igazolja önmagát: körbejárja a határt, amit a porkoláb nem tett meg; pusztul az erdő, a jószág és a ház is – tehát finoman ő is igyekszik tisztviselő társait rossz

---

⁷³ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1634. november 12., MOL E 168 1. tétel 617. sz.

⁷⁴ Papi Gáspár egyik Aszalay Istvánnak írott levelének utóírata, keltezetlen, MOL E 168 1. tétel 625. sz.

színben, magát pedig épp az ellenkezőben feltüntetni. Bűne lett volna a túlzott lelkiismeretesség? A többi tisztviselő kinézte volna maga közül?

Leveleiben ekkor és később is erre utal, de vajon hihetünk-e annak, hogy báránként a farkasok közé került volna? Szerencsére az udvarbíró, Miskolczy György is számos levelet küldött ezen időszakban Aszalaynak, melyekben természetesen Papiról is szó esik. Az általa írottakból arra következtethetünk, hogy az ellentét forrása Papi természetében rejtett: „Nyilván nagyon kegyelmed előtt is az Papi uram porkolábsága, mely tisztben, hogy őkegyelme meg ne változna és tőlem ne idegenkednék szívem szerint kívánom”,⁷⁵ „főporkoláb, számtartó, udvarbíró csak semmi őkegyelme előtt”,⁷⁶ „minap halottam Gyöngyösi [Gongioszi] uramtól, hogy ő soha bizony Papi urammal meg nem alksuzik.”⁷⁷ Papi hiúsága és önbecsülése mindenképpen csorbát szenvedett, szinte duzzogva írja, akinek ő most vicéje (ti. a porkoláb) azelőtt csak levelet hordott, és most a fizetése is több.⁷⁸ Mint látjuk, Papi becsúgyát nem elégítette ki a helyettesi tiszt és ezt érzékeltette a többiekkel is. Emellett nem elképzelhetetlen, hogy számos kisebb hiányosság, sőt talán hanyagság, vagy szándékos mulasztás volt a várbeliek cselekedeteiben, és Papi ezeket próbálta meg kihasználni, hogy előbbre jusson, amit a többiek természetesen nem néztek jó szemmel. Nem csoda, hiszen egy leveléből az derül ki, hogy a különböző hiányosságokról ő informálta az urat (valószínűleg Esterházy Pált) – nyilván mindenki háta mögött –, így aztán a dőzsölésről terjengő híreket is neki tulajdonították a várbeliek.⁷⁹

A következő év (1637) elejére – hiába oltalmazta őt Aszalay, ahogy később írja⁸⁰ – helyzete tarthatatlanná vált. Megírja, hogy az udvarbíró akarja a saját vétkét vele eltakarni, és azt is kijelenti, hogy semmilyen módon nem akar tovább ebben a tisztségben maradni.⁸¹ Júniusban már azt írja, hogy Fonyban lakik és a maga kenyerét eszi, s noha az udvarbíróval és Gyöngyösivel együtt a következő év júliusáig szerződött e tisztre, ő semmiképpen sem akar maradni.⁸² Zsuzsanna leveleiben is tükröződik a feszültség: ő finoman csak az alacsony tisztséget és ura becsületességét említi, és ahogyan Papi saját magáról, ő is

⁷⁵ Miskolczy György levele Aszalay Istvánnak, Szepsi, 1636. április 22., MOL E 168 1. tétel 521. sz.

⁷⁶ Miskolczy György levele Aszalay Istvánnak, [Abaúj]Szántó, 1636. június 28., MOL E 168 1. tétel 523. sz.

⁷⁷ Miskolczy György levele Aszalay Istvánnak, [Abaúj]Szántó, 1636. augusztus 6., MOL E 168 1. tétel 524. sz.

⁷⁸ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, keltezetlen, MOL E 168 1. tétel 668. sz.

⁷⁹ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, keltezetlen, MOL E 168 1. tétel 667. sz.

⁸⁰ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1637. november 17. MOL E 168 1. tétel 642. sz.

⁸¹ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, Regéc, 1637. január 28. MOL E 168 1. tétel 634. sz.

⁸² Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, Regéc, 1637. június 19. MOL E 168 1. tétel 636. sz.

szinte mint áldozatról beszél uráról,⁸³ az utolsó hónapokban pedig ő is megerősíti, hogy Papi saját költségén szolgálja Esterházy Miklóst.⁸⁴ A szolgálatot végül 1637 nyarán hagyta ott Papi, a jelek szerint békében válva el a várbeliektől: „...*meg is gyónt immár Papi uram is, az régi dolgokat őkegyelme mind félre tette*”. Szeptemberben pedig már Miskolczy György látogatja meg Papiékat Fonyban, majd adja át üdvözlötüket Aszalay Istvánnak.⁸⁵

Mondhatnánk, hogy a történet jó véget ért, de nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy kudarcba fulladt Aszalay István sógorának egy nagyon könnyűnek ígérkező érvényesülési kísérlete. A fonyi gazdálkodásból nem sikerült előbbre lépni az uradalmi tisztviselők közé. A lépés túl nagy volt, amit Papi nem gondolt át eléggé, és számos személy érdekével ütközött. Azt nem tudjuk, hogy vajon Salygó Farkas köztük volt-e. Papi sikertelen próbálkozásával egy időben a már Alaghy alatt is szolgált Salygó Farkas is tisztséghez jutott: lovas szolgálatot betöltő személy: mint ökorhajtó, futár, követ tevékenykedett. Esterházy Pál meg volt vele elégedve, mert katolikus és hűséges. 1637-től a provizortól elvett cigányvajda tisztét is megkapta.⁸⁶ Ez lehet, hogy Aszalaynak, de semmiképpen sem személyének volt köszönhető. A visszafogott Miskolczy György udvarbíró egyszer ugyanis elszólta magát Salygóval kapcsolatban: „*kellett Salygó uramat expedialnom, de bizony én őkegyelmét azzal nem biztatom, mert ha több volt volna is, el költötte volna a nyavalyás.*”⁸⁷

Aszalay Anna lopási ügye

A féltestvér, Aszalay Anna sokáig a háttérben marad, csak mellékszereplőként tűnik fel ritkán. Aszalay István 1635-ös látogatása előtt⁸⁸ nem valószínű, hogy levelezett volna bátyjával. Noha Zsuzsanna írásaiból megtudjuk, hogy nem ment éppen fényesen a sora, úgy tűnik, különlakásuk ellenére sem romlott meg kapcsolata férjével tartósan, már csak azért sem, mert közös érdekük volt az atyai örökség minél nagyobb részének megszerzése, azaz ebben egymásra voltak utalva.

⁸³ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1636. április 9. MOL E 168 I. tétel 37. sz.

⁸⁴ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1637. május 6. MOL E 168 I. tétel 41. sz.

⁸⁵ Miskolczy György levele Aszalay Istvánnak, [Abaúj]Szántó, 1636. június 28., MOL E 168 I. tétel 523. sz.

⁸⁶ Sós, 2003. 239.

⁸⁷ Miskolczy György levele Aszalay Istvánnak, Regéc vára, 1636. december 12., MOL E 168 I. tétel 526. sz.

⁸⁸ Aszalay regéci tevékenységére és az ehhez kapcsolódó eseményekre vonatkozóan lásd Sós, 2003. 229–232.

A Salygó házaspárnak több gyereke is született, ellentétben Papiék gyermektelenségével. Két lány és egy fiú biztosan kikövetkeztethető a levelekből. A fiúnak a nevét is ismerjük. Keresztes István ugyanis egyik levelében röviden beszámol Aszalaynak a „kis Aszalaj Gyurkó” nagyszombati magaviseletéről.⁸⁹ Tudjuk, hogy Istvánnak nem volt felesége, sem közeli, azonos vezetéknevű rokona. Ellenben Anna első fennmaradt levelében egy mondat erejéig megemlíti a „gyermek”-et, bízva abban, hogy továbbra is jól lesz dolga.⁹⁰ Noha Aszalay István más földije gyermekének is segítette nyugat-magyarországi tanulmányait, előmenetelét⁹¹ (nem kizárt, hogy a katolikus hit erősítése is célja volt ezzel), Aszalay Gyurkó kétségtelenül az unokaöcs: a kis Salygó György, aki 1641-ben már latinul ír neki levelet.⁹²

Ha volt is 1635 előtt nyílt nézeteltérés István és Anna között, ennek nyomait nemigen lehet felfedezni. Az 1635 után meginduló levelezés első darabjai egy távoli, jótévő báty és egy szegény, rászoruló hűg közti párbeszédként állnak előttünk. Ez persze utal mindkettőjük helyzetére és személyiségére. Pénzt bizonyára küldött néha István, de előfordult hogy Papi Gáspárt kérte – a jelek szerint eredménytelenül –, hogy segítse ki hűgát.⁹³ Más esetben Zsuzsanna biztosan állítja, hogy az István által küldött három tallért ugyan megadta neki Szeley Albert, de „*az mint értem, mindjárt a Kiviczky [kiviczky] korcsmájára ment*”.⁹⁴ Ruhának való gyolcsot egyszer mindenképpen küldött a báty, de ennek sorsa igen sajátságos lett. A kifejezetten a gyermekeknek szánt ajándékból ugyanis „*négy singnél többet én kezemhez abban nem adtak*”,⁹⁵ írja Anna, mert ahogy később Zsuzsannának mesélte, az ura „*inget, lábra való csináltatott belőle még az útban, négy singnél többet sem hozott haza, azt sem a kegyelmed nevével.*” Ebben tehát, úgy látszik,

---

⁸⁹ Keresztes István levele Aszalay Istvánhoz, Nagyszombat, 1637. augusztus 20. MOL E 168 1. tétel 418. sz.

⁹⁰ Aszalay Anna levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1636. április 17. MOL E 168 1. tétel 14. sz.

⁹¹ Lásd Podoljai Kocsis Gergelyné levele Aszalay Istvánhoz (tulajdonképpen fiához), Fony, 1636. április 10., MOL E 168 1. tétel 709. sz.

⁹² Salygó György levele Aszalay Istvánhoz, Nagyszombat, 1641. szeptember 14., MOL E 168 1. tétel 766. sz.

⁹³ „*Ami a Salygónénak [Sailgonénak] való pénzzadást illeti, édes sógor uram, nekünk csak annyi pénzünk sincsen, amennyit kegyelmed írja, hogy adjunk.*” Papi Gáspár levele Aszalay Istvánnak, keltezetlen, MOL E 168 1. tétel 634. sz.

⁹⁴ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánnak, Fony, 1636. február 12., MOL E 168 1. tétel 36. sz.

⁹⁵ Aszalay Anna levele Aszalay Istvánnak, Fony, 1636. április ?, MOL E 168 1. tétel 14. sz.

Salygó a bűnös, de Zsuzsanna leveleiből az tetszik ki, hogy véleménye szerint a házaspár mindkét tagja egy húron pendül.⁹⁶

A gyermekek ruházása és közvetve István adományainak sorsa egy évvel később is előkerül. 1637 februárjában Zsuzsanna leírja, hogyan és mit tett azért, hogy húga gyermekei rendesen legyenek télen felöltözve. Szoknyának és ingnek való anyagot vett, a szoknyát már meg is szabatta, de mint kiderült hiába, mert Salygó visszautasította a jótéteményt mondván „*hogy az ő gyermekét ne ruházza senki, mert ő azokat a köntösöket mind elvagdalja, mert elég ember ő az ő gyermekeinek ruházására.*” Amit azzal is bizonyít, hogy most is vásárolt (talán Kassán – „*oda fel volt*”) ötven ezüst tallérért (!) ruhát, de betegségében mind ellopták. Zsuzsanna viszont megírja burkoltan véleményét: „*Annyira elég ember pedig, hogy most is télnek idején mezítláb, rongyos, szutykos ingben járnak az gyermeki, az egész faluban nincsen másuk.*”⁹⁷ Úgy tűnik tehát, hogy Salygóék kezéből könnyen és hiábavaló dolgokra folyt el a pénz. Így nemhogy nem becsülték meg Aszalay jóindulatát, hanem még szégyent is hoztak a családra.

A nyílt és burkolt konfliktus napirenden volt a két lánytestvér között. Zsuzsanna azonban még valamit elárul (vagy ha tetszik beárul) bátyjának: „*Salygóné [Szalgone] az kálvinisták közibe jár prédikációt hallgatni*”, pedig tehetné azt, amit ő, aki vasárnaponként katolikus prédikációgyűjteményt olvas, sőt a regéci várbán is szokott lenni egyszer-egyszer mise. Zsuzsanna szerint ez már egyértelmű jele annak, hogy Anna elhagyta vallását, amit viszont nem mer nyíltan vállalni. A másik döntő érv ebben az ügyben, amit „*bizonyosan megmondtak, hogy pénteken is megeszi a húst.*”⁹⁸ Nem túl hízelgő kép tárult tehát a vallásos, magas, megbecsült tisztben lévő báty elé, amelyet a lopási ügy tetőzött be.

Aszalay István, jellemző módon, Zsuzsanna július 2-án kelt leveléből értesült először az eseményekről, meglehetősen részletességgel. A levél sejteni enged, hogy Anna életvitelével már korábban is voltak problémák. Hiába intette őt Zsuzsanna, a báty szavaival is, az „*nem sokat fogott őrajta*”. Azt nem tudjuk meg, hogy mi volt az István által elítélt dolog, a következő eseménnyel azonban Anna mindenképpen elvetette a sulykot. Zsuzsanna ekkor már igencsak jól értesült arról, ami miatt „*nem óhattuk magunkat gyalázzattól a vérségre nézvén*”. „*Pásztor Györgynénél [Pastor Giorginenel] lakott szállásul egy Mihály nevű juhászlegény, annak volt egy parányi ládácskában mintegy harminckét forintja. Ugyanazon ládácskában volt két*

---

⁹⁶ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánnak, Fony, 1636. február 12., MOL E 168 1. tétel 36. sz.

⁹⁷ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánnak, Fony, 1637. február 20., MOL E 168 1. tétel 39. sz.

⁹⁸ Uo.

öreg ezüst gombos tű, parasztasszonynak való [...] Annokis⁹⁹ kért attól az Mihálytól pénzt kölcsön [...]. Azonban az a pénz mind ládástól elveszett, és ők mindjárt vásárlani és inni kezdtek – gyanúság is mindjárt rájuk lett. De ők állítván azt, hogy kegyelmed küldött nekik pénzt, arra laknak. Az ládácskát is megégették az kemencében, mely ládácskának pléhét és sarka vasát az ő kemencéjükből az hamu közül szedték ki, melyet most is tartanak bizonyásgul. Az két gombos tűt, mely az pénz között volt Annok Hejcére [heczere] vitte, s eladta Melda Gergelynek. Az az Melda Gergely Annokot nem ismerte, hanem kérlette, hogy hol lakik és kinek hívják. Ő azt mondta, hogy ő Göncön [Gionczon] lakik, özvegy asszony, az ő urát Nagy Istvánnak [nagi Istvannak] hívták. Az aztán annyiban tett, hogy az tüket megismerték az Melda Gergelyné fejében Hejcén [hezen] [...] kezdtek kérdeni, hogy hol vette, mert az gonoszul elveszett marha. Úgy mondta aztán az asszony, hogy akitől ő vette, az gönci Nagy Istvánnak [Gionczi nagi Istvannak – sic] mondta magát, de nem az mert a [?] megismerte és mások is megmondták azután, hogy Salygó Farkasné Fonyban [Szalgo farkasne foniban]. Azért én őtöle vettem, ez Hatvani Györgynek [hatvani Giorginek], s mind az káros embernek hírével esett. Hatvani Györgyné [hatvani Giorgne] odament Annokhoz, hogy az tűt meghozza és megadja, mert másképpen leszen az dolog. Annok mindjárt Hatvani Györgynével és az Hatvani Györgyné öccsével el ment Hejcére [heczere] az tüért. Az ember az kinél az tű volt nem akarta kiadni, hanem bíró eleiben küldték és úgy aztán utálatos, rút gyalázattal vette vissza a tűt Annok és úgy adta meg Hatvani Györgynének, az pénz most is oda vagyon. Ez nyilván vagyon bátyám uram mind Fonyban [foniban], mind Hejcén [Hezen], másutt is, ameddig az híre elmehet.”¹⁰⁰

Az idézet utolsó mondata volt talán a leglényegesebb Aszalay és feltehetően Papiék számára is. Akár jól is jöhetett volna az egyik legtöbb bosszúságot okozó ellenfél ilyen helyzetbe kerülése, mégis inkább a név miatt rájuk háramló gyalázattól fél a levélíró. Az alispán által vezetett vármegyei vizsgálattól csak a török betörése mentette meg Annáékat, sejthetőleg csak egy ideig. Érdekes, hogy a jelek szerint működött a családon belül egyfajta hierarchia, Zsuzsanna ugyanis magához „hívatta” Annát, és megérdeklődte tőle a történeteket. Sajátos módon egy újabb elbeszélést olvasunk: katonák vitték a ládát házához, és égették meg, a tűt pedig Salygó vitte és adta el az ő tudta nélkül. Ez azonban Zsuzsannát nem hatja meg, mert „világosan ki vagyon az farka”. Nem tudja, mi lesz a vége, csak egyet tud: olyan távol szeretne lakni tőle, hogy a hírét is alig hallja. A hír, a rossz hír ismét hangsúlyosan kerül elő. Istvánnak már csak azért is kellemetlen lehetett az eset, mert a pénzköltésnél épp rá hivatkoztak – hamisan, a vármegyei büntető törvénykezés pedig jó fóruma lehetett a hírek szétterjedésének. Nyilván az sem lehetett kedvező, hogy az egész ügy ennyire nyilvánvalóan ki-

⁹⁹ Így nevezi Zsuzsanna a hűgát.

¹⁰⁰ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánnak, Fony, 1637. július 2., MOL E 168 1. tétel 42. sz.

derült, és ráadásul a főszerepet Aszalay Anna játszotta, aki másnak kiadva magát eladta a lopott tűket. Miskolczy György is érzi az események súlyát és Aszalay István gondját, ahogy szeptemberben írja Aszalaynak: „...*jelentette is [vsz. Aszalay Zsuzsanna] az Salygó [Saygo] dolgán való kegyelmed búsulását, de azon kell lenni, hogy nagyra ne terjedjen.*”¹⁰¹

Csaknem egy hónap telik el, míg a vétkes, Anna is megszólal az ügyben. Leveléből arra lehet következtetni, ez az első, amelyet bátyjának az eset óta írt, az viszont már megkereste őt, igaz csak közvetve, Zsuzsannának írt levelében. Anna nem túl szépen írt levele kérés és védekezés, taktikája igen egyszerű: mindent tagad. „*Amivel kegyelmed előtt engemet vádolnak, abban bizony semmi részem nincsen*”, „*kegyelmed valami hiábavaló szókat el nem higgyen*” írja, ez utóbbival már arra utalva, hogy István nem hajlandó pénzt küldeni neki arra hivatkozva, hogy azt a kocsmában költi el.¹⁰²

Pedig a pénzre egyre nagyobb szüksége lett Salygóéknak. Anna az ősz folyamán írt leveleiből kiderül, hogy – bár azt nem tudni, hogy törvényszéki tárgyalás következtében, vagy sem – a kár megtérítésére kötelezték őt. A szeptemberben és novemberben írt levelek kézírása szép, egyenletes, és egy elírás alapján is egyértelmű, hogy nem Anna írta azokat. Az első levélben ugyanis az aláírás az író kéz által javítva van: eredetileg véletlenül Erzsébetet írt Anna helyett, melyet három vonallal, de úgy, hogy az eredeti név tökéletesen látszik, húzott át a kéz. Talán mondani sem kell, hogy a saját keresztnévét téveszti el legritkábban az ember. A tartalom is megváltozik, az előzőeknél hosszabb írásokban mívesen megfogalmazott megalázkodásokat lehet olvasni. Az első levélben az író Éva, a tékozló fiú és Szent Luca példáját hozza fel a vétkekre és könyörrületre. A másodikban újabb öt bibliai példára: Péter apostol, (Magdalai) Mária, a Golgotán megfeszített egyik lator, Dávid király és az adós szolga példázatára hivatkozva kér könyörrületet. Egyszóval Anna most már nem tagadja bűnét, de azért megpróbálja azzal is elhárítani a maga felelősségét, hogy bűnös, őt megcsaló szavakra hivatkozik. A következő levél fogalmazása meglehetősen diplomatikus: „...*Bűnös leánya vagyok az Istennek, kegyelmed ellen is vétkeztem, noha nem színtén szántszándékból, csak gyarlóságomból esett dolog rajtam, és erőtelenségemből.*”¹⁰³

A testvérek kapcsolatában is kiemelt jelentősége van e leveleknek. Az előbbi idézetben szereplő gondolat többször is visszaköszön: Isten és Aszalay István az a két személy, aki ellen Anna vétkezett, és ahogy Isten megbocsát, úgy re-

¹⁰¹ Miskolczy György levele Aszalay Istvánnak, (Abaúj)Szántó, 1637. szeptember 26., MOL E 168 1. tétel 531. sz.

¹⁰² Aszalay Anna levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1637. július 27., MOL E 168 1. tétel 15. sz.

¹⁰³ Aszalay Anna levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1637. szeptember 1., MOL E 168 1. tétel 17. sz.

méli bátyja bocsánatát is. A büntetés összegén kívül lehetett-e még valami, ami ezen levelek mögött állt? Jelentette-e a Salygó házaspárnak Aszalay István rokonsága, jóindulata valamilyen előnyt? Az eddig feltárt források alapján nem. Az is eléggé homályos, miért nem tudta a büntetést kifizetni a házaspár. Egészen pontosan Anna, a következőkben ugyanis mintha egyedül maradna: neki hiteleznek, és ő próbálja meg törleszteni az adósságot. A fentiek alapján legalább bűnsegédlettel vádolható férjről nem esik szó. Feltehető, hogy Aszalay levélben megróttá hűgát, ami elősegítette a bünbánatot, talán jó hírvevére is hivatkozott. Levelet, vagy üzenetet mindenképpen küldött neki.

Az első levélben található még Anna mentegetőzése egy levél miatt, amelyet bevallása szerit nem ő írt bátyjának, hanem „*az nevemmel írták az hamisak*”. Másfél hónap alatt akár három-négy levélváltás is történhetett a testvérek között, tehát nincsen bizonyíték arra, hogy az általunk ismert július 27-i keltezésű levél lenne a „hamis”. Ha viszont mégis, akkor valószínűleg a bűn takargatása az, amit nem vállalt fel később Anna. (Erről a levélről már nem lehet eldönteni, hogy ki írta valójában.) Az azonban nem látszik valószínűnek, hogy ilyen, tulajdonképpen lényegtelen tartalommal másvalaki írjon levelet.

A kérdés tehát továbbra is kérdés marad: egyszerűen letagadta egyik levelét, vagy volt valaki, aki félre akarta tájékoztatni Istvánt? Ez utóbbi esetben, szinte biztos, hogy nem Papiék voltak azok, ők ugyanis személyesen írt leveleik által megfelelően informálhatták és így befolyásolni is tudták Aszlayt. Lehet persze az is, hogy Anna rájött, nem mindegy, hogy mit ír, mert bátyjának igen jó informátorai vannak a közelében, így nem maradt más hátra, mint a beismerés, az események tompításával és a sűrű bocsánatért való esedezéssel.

Anna szóba hoz viszont egy másik, korábban már ellene felhozott vádat, és megpróbálja azt a visszájára fordítani. „*Másik reám való nehézsége, amiben vagyok bizonyítom az élő Istennel, hogy én az kálvinista templomban nem járok...*”¹⁰⁴ Aszalay tehát ezt is számon kérte, a válasz pedig rövid, de egyértelmű. Csakhogy a jelek szerint a levél keresztül ment Papi Gáspár kezén, aki olvasta azt, és felfigyelve erre a részletre nem volt rest magyarázatot fűzni hozzá. Azt írja, hogy ha a jelenre érti Anna a nem járást, akkor ha „*megállja, jó, de ha úgy, hogy nem járt, abban nincs kétség, hanem világos, hogy odajárt...*”¹⁰⁵ A hamis levélről pedig hozzáfűzi, hogy Anna neki azt mondta: a férje íratta azt.

Habár nyílt konfliktusról nem beszélhetünk, nyilvánvaló az ellentét Anna életvitele és István elvárásai között. Köztörvényes cselekedet elkövetése és –

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ Papi Gáspár Aszalay Istvánhoz írott egyik keltezetlen levelének utóirata, MOL E 168 1. tétel 664. sz.

ami majdnem egyenértékű volt ewel – a felekezet (vagy ha tetszik, vallás) elhagyása áll szemben Aszalay tetteivel: unokaöccse és -húgai támogatása, mély katolikus vallásosság. Mindez egy kiélezett és nagy nyilvánosságot kapó helyzetben lesz nyilvánvaló, Zsuzsanna és férje pedig tárgyilagosan igyekszik tájékoztatni a bátyjukat, bár mintha túlzott buzgalommal tennék ezt.

Érdekes lenne tudni, Fonyban hogyan vélekedtek az esetről. Vajon a falusiak véleménye eltért-e a Zsuzsanna leveleiből kirajzolódó képtől? Nagyon kis adalék ehhez a kérdéshez az adósság (ti. a visszafizetendő kár) sorsa. 1638. július 20-án az elmúlt ősszel Aszalay Anna leveleit író kéz újból tollat ragad: két levél születik, az egyik aláírója Aszalay Anna, a másiké két falusi, Hankó András és Szabó János.¹⁰⁶ A probléma természetesen az, hogy Anna nem tud fizetni, és az aratás ellenére még harminc forinttal adós (ennek a felét kellett volna az aratásig megadni). Két (!) forintot megadott volna, de a károsult visszaküldte, hogy majd az egészszel jöjjön. Az ember pedig a kezeseket kezdte zaklatni követelésével, akik már örökségüket féltve fordultak Aszalayhoz segítségért.

A fentiek tekintetében az egyes emberek magatartása, cselekedetei mondják a legtöbbet. Egyfelől Aszalay Anna talált a faluban két embert, akik hajlandóak voltak kezességet vállalni érte. Könyörület vagy a mai értelemben vett szolidaritás miatt tették? A levélben azt írják, hogy megszánták az elesett asszonyt. Mindenesetre az, hogy ketten nem tudtak tizenöt forintot előteremteni, arra utal, hogy nem voltak valami vagyonos vagy nagy jövedelmű emberek (vagy Anna azzal vette őket rá a dologra, hogy bátyjára hivatkozott, hogy ő majd úgysis fizetni fog?). A harmadik személy, aki érintett az ügyben, nem más, mint Papi Gáspár, ő adta a két forintból az egyiket. Az összeg nagyságához mérten szánalmas adomány, de tényként lehet elkönyvelni. Az atyafiság, a szánalom vagy csak az vette erre rá Papit, hogy ne mondhassa senki, hogy ő nem segített rokonán – ismét egy nyitott kérdés. Majdnem olyan nagy kérdés, mint az, hogy hol volt mindeközben Salygó Farkas? A levél utóiratából kiderül, hogy éppen ott, de amikor Anna beszélt vele „*azt mondja, hogy Isten engem úgy segítjen nem gondolok veled, akár hova légy.*”¹⁰⁷ Valóban ilyen rossz viszony volt a férj és feleség között, vagy talán csak azt a célt szolgálta mindez, hogy mások (kezések, Aszalay) fizessenek megindulva felesége helyzetén?

Aszalay Anna tehát nem volt egyedül, kérdéses viszont, hogy ez a segítség mennyire tekinthető komolynak és tényleges támogatásnak, illetve mennyire szolgálta a nehéz helyzetből való kilábalást, és mennyire szólt csak bátyjának.

¹⁰⁶ Aszalay Anna, illetve Hankó András és Szabó János levelei Aszalay Istvánhoz, Fony, 1638. július 20. MOL E 168 1. tétel 18., ill. 299. sz.

¹⁰⁷ Aszalay Anna levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1638. július 20. MOL E 168 1. tétel 18.

Az sem valószínűtlen, hogy Anna már kezdettől fogva kezeseitől és – talán az ő nyomásukra – Aszalay Istvántól várta az ügy végső megoldását. Közvetve ezt támasztja alá Anna vagyona, mert hogy nem volt nincstelen, az egészen biztos. Kéri is levelében bátyját, hogy viselje gondját a Papi kezelése alatt álló vagyón-részenek. Ez nyilván nem volt már valami nagy vagyon, de a jelek szerint Anna nem próbálta, vagy Papi Gáspár nem engedte, hogy hozzányúljon. Sajnos ezután szem elől veszik az adósság sorsa, bár nem kizárt, hogy Aszalay István segítségével rendeződött a dolog.

Aszalay Zsuzsanna halála

Az újabb – immár utolsó – konfliktust a rokonok között megint külső tényező hozta felszínre: Zsuzsanna betegsége. A fennmaradt levek szerint Aszalay Zsuzsanna 1639 szeptemberében vett kezébe utoljára tollat, és másról szinte nem is írt, mint megrökönyödéséről: „*amint kegyelmed is ő maga írja, nem tudom mi-csoda istentelen, szarvahihetetlen, ördögi mesterséggel bíró, hitetlen ember az, ki kegyel-mednek azt mondotta, vagy írta, hogy uram őkegyelme énvelem háborúban laknék, és néha-néha baltával is verne – holott bizony mondom bizony tudásomra, soha uram kezében baltát nem láttam.*” A további sorokban váltig dicséri, az édesanyához hasonlítja férjét, majd azt írja, hogy „*megharagusznak ugyan a házasok, de nem eszik meg ugyan egymást*”, mert hiszen az ő ura „*nem fenevad*”. Levele alapján azt is mondhatnánk, hogy szinte módszeres „propaganda-hadjárat” folyik/folyt férje ellen, melyben többen is részt vesznek, Zsuzsanna azonban csak kettőjüket említi név szerint: „*itt alant való első hintegetője Salygóné [Szalgone] volt az úr kocsmáján, az Bodák Albertné [bodak albertne] pincéjében, azután az mészárszéknél. Az ura pedig a várban teljességgel elhitette az emberekkel...*”¹⁰⁸

Mi már ismerjük a következményeket, bár ez talán kicsit meg is határozza feltevéseink irányát, de egyetérthetünk Zsuzsannával, aki szerint mindennek az az oka, hogy Salygó, illetve Salygóék a nem sokkal korábban szerzett vagyonukat és társadalmi pozíciójukat elvesztették, kibuktak „*mint ördög Mennyor-szágból*”,¹⁰⁹ és mintegy dühükben ide-oda kapva ellentétet próbálnak szítani bátyja és ura között. Levelét Zsuzsanna betegsége leírásával zárja: fullad, fájdalmi vannak, a hús is leszáradt róla, de inkább meghalna, mintsem férje és bátyja összevesznének. Sajnos pontosan ez következett be: ő meghalt, de nem tudunk arról, hogy István és Papi Gáspár összekülönböztek volna, pedig a

¹⁰⁸ Aszalay Zsuzsanna levele Aszalay Istvánhoz, Fony, 1639. szeptember ?, MOL E 168 I. tétel 662. sz. (Papi Gáspár levelei között!)

¹⁰⁹ Uo.

hírforrás nem apadt el. Novemberben ír legközelebb Papi, Zsuzsanna ekkor már igen rosszul volt: a bőrét vájja, a két lábfeje is dagadni kezdett, nem eszik, csak iszik – könyörülne meg már Isten rajta – írja –, és szólítaná ki a világból. Felesége decemberben vagy január elején hunyhatott el.

Úgy tűnik, Papi első, a temetés után írt levele nem érkezett meg Aszalayhoz. Az első levelet, amely biztosan megérkezett, és fenn is maradt Zsuzsanna halála után, Aszalay Anna írta január 22-én.¹¹⁰ A szándék és a cél egyértelmű, nem is takargatja Anna, hiszen tulajdonképpen valamennyire jogos is: „*részeltessen minket is kegyelmed ez kis örökségben, ami itt Fonyban vagyon*”. A levélíró két dologra hivatkozik: egyfelől Aszalay vagyonára, hogy az jóval több, mint ami itt Fonyban van, és arra, hogy ha „*Papi Gáspár [papi Caspar] uramnak édesatyja volt Isten után, kegyelmed minékünk is legyen édesatyánk Isten után.*” E két argumentumból mintha némi kárvallott irigység lenne kiérezhető.

A taktika, amelyet az ősszel már Zsuzsanna gyaníthatott, az volt, hogy Salygóék az ő halála esetén Papit befeketítve akartak valami vagyonhoz hozzájutni. Ehhez most sem hiányoznak az érvek, Salygóné egyenesen azzal vádolja Papit, hogy tovább élt volna Zsuzsanna, ha nem kegyetlenkedett volna vele a férje, aki egyszer tetőtől talpig megverte. Ő (Anna) próbált fellépni Papi ellen (Salygóról megint nem hallani semmit), de mint asszony nem sokat tehetett, csak szidta Papit. Amikor pedig Zsuzsanna meghalt, Papi viszont őt szidalmazta – addig oda sem mehetett, mert meg volt neki tiltva – kurvának, férjét kurvakerítőnek mondván. De Papinak nem csak ez a bűne, mint Anna írja. A sertést szinte mind eladta, ahogy a bort is, mégis a koporsóra csak egy lepedőt festett. Ez tehát az egyik oldal, a másik Papi február 8-iki leveléből rajzolódik ki.¹¹¹

Ebből megtudjuk, hogy egy Fekete Márton nevű pap (valamelyik Esterházyé) volt jelen felesége halálakor, a temetés meg sokba került, a számtartótól fog pénzt kérni emiatt. Talán ráéreztek Salygóék, hogy testvére halálával a támadható Papi Gáspár helyzete megrendült Aszalaynál? Ez könnyen lehet. De próbáljuk meg a levelek érveinek súlyát mérlegelni! Papi közvetlenül nem is védekezik leveleiben, a már idézett Zsuzsanna-féle szeptemberi írás volt hivatva tisztázni e kérdést (Zsuzsanna kéri is bátyját, hogy ne is írjon többet ezekről a pletykákról nekik). Másik levelében viszont több embert is említ, akik feleségét

---

¹¹⁰ Aszalay Anna levele Aszalay Istvánnak, Fony 1640. [január 21.], MOL E 168 1. tétel 19. sz. (A keltezésben Szent Vince nap szerepel egyedülálló, de nem meglepő módon, ugyanis ehhez a naphoz a szőlőtermelésre vonatkozó népi megfigyelések kötődtek. Ebből esetleg arra következtetni, hogy Anna visszatért volna a katolikus hitre, nem lehet.)

¹¹¹ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánnak, Fony 1640. február 8., MOL E 168 1. tétel 671. sz.

meglátogatták betegségében (Tar Gáspár, Gyöngyös Pál, Pederi János),¹¹² a halálánál pedig egyházi személy volt jelen; ezzel szemben Anna csak a szidalmazás tekintetében említi tanúkat, még véletlenül sem írja, hogy a faluban köztudott lenne az (amit, mint fentebb láttuk, épp ő terjesztett), hogy Papi Gáspár igen rosszul bánt nejével.

Epilógus

Aszalay Zsuzsanna halála 1640 elején határpont a történetben. Ezután ugyanis gyakorlatilag nem maradt fenn levél a családtagoktól. Nagyon valószínű, hogy nem vagy a korábbiaknál jóval kevesebbet írtak, hiszen leveleiket Aszalay gondosan megőrizte. Ez alapján az feltételezhető, hogy nem állt be nagy változás a család viszonyaiban, különösen érve itt a birtokok, javak helyzetét. Aszalay megbízott Papiban, szinte nem is tehetett mást. A nagypolitika eseményei azonban még egyszer, úgy látszik, véglegesen beleszóltak a Fonyban történő családi eseményekbe.

1644 februárjában I. Rákóczi György erdélyi fejedelem megindította támadását a királyi Magyarország ellen, és ennek során ez év augusztusában elfoglalta Regécet. Az Esterházyakhoz, illetve a királyhoz kötődő Aszalay házát elkobozták,¹¹³ többi javaival nem tudjuk mi lett, de mivel semmi hír a későbbiekben felőlük, ezért valószínűleg hasonló sorsa jutottak. Maga Aszalay István Esterházy Miklós halála után tovább folytatta karrierjét: nádori ítélőmester, alországbíró lett, majd a Magyar Kamara tanácsosaként halt meg 1656/1657 fordulóján.

A hajdani haragosokról is csak egy-két adat maradt fenn. Salygó Farkast 1646-ban és 1648-ban is mint levélvivőt említik az Esterházyak, így feltehetően az ő szolgálatukban állt. Aszalay Anna további sorsa ezzel szemben teljességgel ismeretlen. Papi Gáspártól azonban fennmaradt még egy levél, Fonyban kelt 1652. június 19-én.¹¹⁴ Az egész levelet egy személy, egy kéz írta, a kézírás szép, egyenletes, de nem Papié, semmiben sem hasonlít korábbi írására. Egyértelmű, hogy diktálta, még aláírni sem tudta, mert ahogy utal rá „*az ember kétszer lesz gyerekké [...] az öregek legkedvesebb étele a tej*”. A levélnek egyetlen tárgya van, már nem beszámol, hanem csak kér. Kenyerének keresésére való hajócskáját gaz emberek elmerítették, akik ellen Aszalay segítségével pert kezdene, ha len-

¹¹² Papi Gáspár levele Aszalay Istvánhoz, Fony 1639. november 29., MOL E 168 I. tétel 663. sz.

¹¹³ H. TAKÁCS, 1970. 189.

¹¹⁴ Papi Gáspár levele Aszalay Istvánnak, Fony június 19., MOL E 168 I. tétel 675. sz.

ne oktáva (mint tudjuk, Északkelet-Magyarországon 1650 után újabb évtizedekig szünetelt az oktávák megtartása.) Emellett egy bizonyos Megyesi János fiának patronálásáért próbál pénzt kérni. Az utóiratban pedig kéri Aszalayt, hogy ha van olyan köntöse, melyet már nem használ, azt küldje el neki. Papi Gáspár tehát helyben próbált meg boldogulni valamiképpen, de úgy látszik „*én a kegyelmed javait oltalmazván vele együtt elfogyék*”. A korábbi háborúság és konfliktusok alapját jelentő javak tehát már nem voltak meg. 1646-ben bizonyosan járt falujában Aszalay, és éppen azok a tárgyalások, melyeken ő is részt vett (tokaji tanácskozás a linzi béke végrehajtásáról) döntöttek a térség új berendezkedéséről, feltehetően hozzájárulva a sok évig, sok fáradsággal gyűjtött és védelt javak elvesztéséhez.

A családtagok és a külső személyek közötti konfliktusok láncolatának Aszalay István pályájának változása, emelkedése ad eltérő hátteret. 1635-ig gyakorlatilag hátrányban van azáltal, hogy egy királpárti főúr udvarához tartozik, és részben ezt szenved meg húga, Zsuzsanna és annak férje. István befolyásos állása csak részben kamatoztatható, ahogyan az Alaghyékkal folytatott viszálykodásból is kitűnik: hiába a nádori parancsok, a végrehajtásban hiába erősködik a sógor, Papi Gáspár, a helyi hatalmasok meg tudják gátolni a jogok érvényesítését. Nem csoda, hogy a tágabb családon belüli konfliktus (Salygó Farkassal és feleségével) sem csillapodik le. Salygót és másokat a helyi körülmények biztosan inkább ösztönözték, mint visszatartották jogos-jogtalan követeléseiktől. Mintha Papiék Kassára való költözése egyfajta beletörődés lenne ebbe az állapotba.

A különböző foglaltságoknak nem volt valós jogalapja. Alaghyék és Ballingh „törlesztésre” hivatkoztak, Salygóék feltehetően az osztozkodás körüli, de mondacsinált okok alapján léptek fel erőszakosan, de egyes esetekben, például Pantkotay János és Kiviczky István foglaltságainál az okok egyáltalán nem ismertek. Az események jobb megértéséhez érdemes volna ismerni a földek jogi állapotát is, de erre teljes egészében nincs megfelelő forrás. Az biztosnak látszik, hogy ősi nemesi birtoka nem volt Aszalayéknak, az apa által szerzett egyes területek viszont mentesítettek voltak a földesúri szolgáltatások alól (pl. fonyi ház és tartozékai, Muharos-szőlő).

Hogy az Aszalay Miklós, a György testvérek és Szepsi István által gyűjtött és hagyományozott javak miért válhattak olyan könnyen többek prédájává, több okkal is magyarázható. Az első számú örökös, Aszalay István nem tartózkodott javai közelében – bár ez olykor éppen előnyére vált. Nem biztos, hogy az őt helyettesítő Papi Gáspár, személyiségéből adódóan, alkalmas volt a konfliktusok kezelésére. Emellett Alaghyékkal fennálló, feltehetően rossz viszonya hozzájárult ahhoz, hogy a környék leghatalmasabb földesura nemhogy nem pártfo-

golta egykori provizora gyermekeit, hanem éppen ellenkezőleg: ő maga is jogtalanul kihasználta helyzetüket. Ez a magatartás minden bizonnyal bátorítólag hatott Salygó Farkasra és más – többször meg nem nevezett – falubeliekre is. A munkácsi házak sorsa pedig az országos politikának (amely aztán végül az egész vagyon sorsát is eldönti) az egyének életében való lecsapódását példázza.

1635-tel le lehet zárni a konfliktusok első szakaszát, a következő öt évben ismét a családi összeütközéseken lesz a hangsúly, ezek azonban leginkább a szereplők jelleméből adódnak, és visszavetítve talán a korábbi események megértéséhez is segítséget adnak.

Tanulságos még azt is megvizsgálni, hogyan viszonyultak az egyes emberek az ellentétekhez. Salygóékról gyakorlatilag nincsenek ilyen irányú információk a forrásokban. Aszalay Zsuzsanna leveleiben viszont előkerül férje és a saját hozzáállása. Papi Gáspár konok, makacs ember lehetett, szinte mindent megtett jószágainak védelmében, nem mintha úgy tűnnék, hogy örömét lelte volna a háborúskodásban, viszont kétségtelenül sokat túrt és szenvedett – részben nem szerencsés természete miatt is – céljaiért. Zsuzsanna mindvégig kitart férje és bátyja mellett, de néha elszólja magát: inkább elköltözne, eladná a perelt javakat.

Aszalay István a kezdetek kivételével mintegy kívülről figyeli az eseményeket. Emellett ő az elsőszámú örökös, neki kellene igazából megvédenie javait. Emelkedő pozíciója 1635 után mintegy bírói szerepkörbe utalja. Ez a helyzet számos sajátos ütközési pontot és legalább annyi választ eredményezett. Az együttélést testvérei és sógorai valósították meg, a konfliktus kezelése viszont már leginkább rá maradt. Az együttélés egyik sajátos velejárója volt az egymás életéről való tudósítás. Láthatóan nagyobb megértés volt az édestestvérek, mint István és Anna között, ezért nem csoda, hogy Papiék intézték a birtokok ügyeit, és ők tudták legjobban befolyásolni Istvánt. Ez a monopolhelyzet a forrásokban és azok mennyiségében is tükröződik. Ezt az egyoldalúságot csak az Aszalay Zsuzsanna halála előtti utolsó hónapokban töri meg Salygóék arra irányuló próbálkozása, hogy hasonlóan – ám hamisan – befolyásolják Aszalay Istvánt.

Éppen Papi Gáspár viceporkolábsága világít viszont rá arra a kérdésre, hogy helyes-e az ezen források alapján felállított kép. A szakirodalomban ugyanis az ellenkező végtet is szerepel.¹¹⁵ Papi regéci tisztviselését három személy (Papi

---

¹¹⁵ A behatárolt forrásfeltárás következtében Salygó Farkas, de különösen Papi Gáspár személyét a szakirodalom nem egészen az itt tárgyaltakhoz hasonlóan ítélte meg. Lásd SÓS, 2003. 233–234, 239–240.

Gáspár, Miskolczy György – ők ketten közvetlenül, de ellenkező oldalról érintettek is – és Aszalay Zsuzsanna) leveleiből lehet rekonstruálni, a Salygóékkal való vizálýról viszont kezdetben csak Zsuzsanna tudósít, később pedig a két érintett homlokegyenest eltérő véleményt hangoztat. Meg kell itt jegyezni azt is, hogy Aszalay István kényszerhelyzetben volt: nem tehetett mást, mint hogy megbízzon Zsuzsannában és különösen annak férjében. A levelek tartalmában biztosan volt célzatosság, összességében azonban, úgy véljük, helytálló erről az oldalról megítélni az eseményeket: Aszalay Anna lopási ügye és Miskolczy György Salygóval kapcsolatos kitételei is megerősítik ezt.

Aszalay István azonban közvetlenül nem nyilatkozik. Általa írt levelek nem maradtak fenn, de naplójában sem fűz kommentárokat az eseményekhez. Tény, hogy rá volt szorulva Papi Gáspárra, Zsuzsannával pedig kölcsönösen szoros kapcsolatban állt, annak viszont nincsen nyoma, hogy másik hűgával, és annak férjével kapcsolatban egyértelműen nyilatkozott volna. Egy sajátos konfliktuskezelést lehet itt megfigyelni. Aszalay István nem olyan, mint Papi, akit féltetni kell, nehogy nekimenjen haragosainak. Salygóval való nyílt összetűzése is elég egyoldalú: ő csak mérsékelten, szóban próbál védekezni. Később pedig Annáék is támogatta, noha jó pár olyan hír jutott el hozzá, amely nem festette le éppen jó színben a házaspárt. Itt azonban feltételeket szab: adott esetben nem küld pénzt, nehogy kocsmára költsék; minden bizonnyal megtiltja Annának a református istentiszteletek látogatását. Egyszóval megpróbálja az általa elvárt keretek között tartani hűga életvitelét, és ez talán sikerült is neki, amíg volt kényszerítő eszköze. A konfliktusokat esetünkben azonban csak nagyobb erők: a politikai események és leginkább a halál szüntették meg véglegesen.

A konfliktusokon keresztül az egyes emberek élete és három sajátos életpálya is kibontakozik előttünk. Aszalay Miklós fokozatosan építette ki saját és családjá egzisztenciáját mint uradalmi tisztviselő. Erről az alapról fia, István sikeresen indult el, és lett a korabeli hivatali értelmiség egyik kiemelt tagja. A vágyon felett ténylegesen rendelkező, azt kezelő armalista nemes, Papi Gáspár és Salygóék viszont – éppen az itt bemutatott, részben bennük gyökerező konfliktusok következtében – nem tudtak érvényesülni, vagyoni, társadalmi tekintetben előrelépni, és kilépni sógoruk lehetőségeinek árnyékából. Az Aszalay család és fonyi javainak sorsa érdekes példája annak, hogyan befolyásolja a társadalmi érvényesülést, felemelkedést, a társadalmi pozíció megőrzését az egyes emberek jelleme, személyisége, családi viszonyai, a közösséghez való viszonyuk és végső soron azok az események, amelyekbe nem tudnak beleszólni.

Források

Magyar Országos Levéltár (MOL)

Magyar Kincstári Levéltárak

Magyar Kamara Archívuma

E 148 Neo-regestrata acta

E 168 Aszalay István kamarai tanácsos, alországbíró iratai

ASZALAY: Napló ASZALAY, Stephanus: [*Diarium rerum...*] Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fol. Lat. 103. fol. 32–56

Szakirodalom

ANDRITSCH

1965 ANDRITSCH, Johann: *Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1585–1782)*. Graz, 1965.

1977 *Die Matrikeln der Universität Graz*. Bearbeitet von Johann ANDRITSCH. Bd. 1. 1586–1630. Graz, 1977. (*Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz*)

CSERGHEŐ

1885–1893 CSERGHEŐ, Géza: *Der Ungarische Adel*. (Heft 1–7 unter Mit-Redaktion des Iván von NAGY). I–II. Nürnberg, 1885–1894. (*Siebmachers grosses allgemeines Wappenbuch. IV. Band. 15. Abteil*)

H. TAKÁCS

1970 H. TAKÁCS Margit: *Magyarországi udvarházak és kastélyok*. Budapest, Akadémia, 1970.

FÜR

2000 FÜR Lajos: *A berceli zenebona, 1784. Kísérlet a történelmi pillanat megragadására*. Budapest, Osiris, 2000. (*Osiris Mikrotörténelem*)

MAKSAY

- 1992 MAKSAY Ferenc: *A Magyar Kamara Archivuma*. Szerk.: BUZÁSI János. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1992. (A MOL kiadványai I. Levéltári leltárak 8.)

MIKULIK

- 1885 MIKULIK József: Adalékok az 1644–1645. évi felkelés történetéhez. In: *Történelmi Tár* (1885) 3–26.

NAGY I.

- 1857–1868 NAGY Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 1–12. kötet. Pest, 1857–1868.

NAGY M.

- 1998 NAGY Magdolna: *I. Rákóczi György és Borsod vármegye 1644–1648*. Miskolc, 1998. (*Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltári Füzetek* 36.)

S. LAUTER

- 1993 S. LAUTER Éva: A Palatinus Regni Hungariae a 17. században. In: *Perlekedő évszázadok. Tanulmányok a történész Für Lajos 60. születésnapjára*. Szerk.: HORN Ildikó. Budapest, 1993. 215–240.

SÓS

- 2003 SÓS István: A regéci vár tisztviselői és lakóinak élete a 17. század első felében. In: *A Herman Ottó Múzeum évkönyve*. XLII. Szerk.: VERES László és VIGA Gyula. Miskolc, 2003. 227–265.

SZABÓ

- 1999 SZABÓ András: Alaghy Ferenc és Menyhért, Pácin és a pácini reneszánsz kastély birtokosai. In: SZABÓ András: *Respublica litteraria. Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok a késő humanizmus koráról*. Budapest, Balassi, 1999. (*Régi Magyar Könyvtár – Tanulmányok* 2.), 52–63.

ZSILINSZKY

- 1890 ZSILINSZKY Mihály: *A linzi békekötés és az 1647-ki vallásügyi törvénycikkek története*. Budapest, 1890.